

Alessandro Catalano

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Kubíček, Tomáš, 1966-
 Alessandro Catalano / autoři textů Tomáš Kubíček, Jiří Pelán,
 Alessandro Catalano ; překlad Laura Angeloni, Alice Flemrová. --
 Brno : Moravská zemská knihovna, 2022. -- 146 stran. --
 (Premia Bohemica)
 Česky se souběžným italským překladem
 Chronologický přehled. -- Obsahuje bibliografie, bibliografické
 odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-7051-324-8 (brožováno)

* 06.05 * [80(=162.3)+908(437.3)]-051 * 81'25-051 * 821.162.3 *
 82.07 * 811.131.1'25 * (450) * (048.8) * (082) * 012

- Catalano, Alessandro, 1970-
- Premia Bohemica (ocenění)
- bohemisté -- Itálie -- 20.-21. století
- překladatelé -- Itálie -- 20.-21. století
- česká literatura
- interpretace a přijetí literárního díla
- překlady do italštiny
- studie
- sborníky
- personální bibliografie

80 - Filologie [11]

© Moravská zemská knihovna v Brně, 2022

© Fotografie: archiv Alessandra Catalana

ISBN 978-80-7051-324-8

Premia Bohemica

Moravská zemská knihovna v Brně na základě pověření ministra kultury České republiky uděluje od roku 2017 cenu Premia Bohemica. Cena je určena zahraničnímu bohemistovi nebo překladateli, který se ve své zemi zasloužil ve výrazné míře o propagaci české literatury.

Do roku 2001 cenu udělovala Nadace Český literární fond, v letech 2002–2011 Obec spisovatelů (za podpory NČLF). S podporou Obce spisovatelů ji nyní uděluje Moravská zemská knihovna.

O udělení ceny rozhoduje komise složená z předních literárních vědců z univerzitních i akademických pracovišť v České republice a z dřívějších laureátů ceny. V minulosti cenu získali například Susanna Roth (1993), Oleg Malevič (1998), Christa Rothmeier (1999), Reiner Kunze (2004), István Vörös (2005), Edgar de Bruin (2008), Urs Heftrich (2017), Robert Burton Pynsent (2018), Annalisa Cosentino (2019), Xavier Galmiche (2020) a naposledy Dorota Dobrew (2021).

V roce 2022 se laureátem ceny Premia Bohemica stal překladatel Alessandro Catalano.

Obnovením udílení ceny Premia Bohemica vyjadřuje Ministerstvo kultury úctu k práci zahraničních bohemistů a překladatelů, kteří pomáhají šířit prostřednictvím české literatury povědomí o české kultuře a společnosti, a upevňují tak pozici České republiky ve světě.

Premia Bohemica

Dal 2017 la Moravská zemská knihovna (Biblioteca provinciale morava) di Brno assegna, su incarico del Ministero della Cultura della Repubblica Ceca, il premio Premia Bohemica. Il premio è dedicato a boemisti o traduttori stranieri che si sono particolarmente distinti per il loro impegno nella diffusione della letteratura ceca nel proprio paese.

Fino al 2001 il premio era assegnato dalla fondazione *Nadace Český literární fond (Fondazione per l'Archivio della Letteratura Ceca)*, tra il 2002 e il 2011 dall'organizzazione *Obec spisovatelů (Comunità degli Scrittori)*, con il sostegno della *Nadace Český literární fond*, e attualmente dalla *Moravská zemská knihovna*, con il sostegno dell'associazione *Obec spisovatelů*.

La commissione incaricata all'assegnazione del premio è composta dai principali esperti di letteratura delle università e delle istituzioni accademiche della Repubblica Ceca e dai precedenti detentori del premio. In passato il premio è stato conferito, tra gli altri, a Susanna Roth (1993), a Oleg Malevič (1998), a Christa Rothmeier (1999), a Reiner Kunze (2004), a István Vörös (2005), a Edgar de Bruin (2008), a Urs Heftrich (2017), a Robert Burton Pynsent (2018), ad Annalisa Cosentino (2019), a Xavier Galmiche (2020) e, lo scorso anno, a Dorota Dobrew (2021).

Nel 2022 vince il *Premio Bohemica* il traduttore Alessandro Catalano.

Con l'assegnazione annua del *Premia Bohemica* il Ministero della Cultura esprime la sua considerazione per il lavoro dei boemisti e dei traduttori stranieri che contribuiscono a diffondere la conoscenza della cultura e della società ceca attraverso la letteratura ceca, consolidando così la posizione della Repubblica Ceca nel mondo.

Alessandro Catalano (*1970)**Zaměstnání**

- 2015–dosud Profesor české literatury na univerzitě v Padově
- 2007–2015 Odborný asistent české literatury na univerzitě v Padově
- 2005–2007 Řešitel projektu *Die Tagebücher und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667): Edition und Kommentar* na univerzitě ve Vídni
- 2002–2005 Smluvní profesor české literatury na univerzitě v Pise
- 2001–2003 Smluvní profesor české literatury na univerzitě ve Florencii

Vzdělání

- 2014 Italská habilitace
- 2003–2005 Postgraduální stipendium Lise Meitner, Vídeň
- 2002 Ph.D. v oboru slavistika na univerzitě La Sapienza v Římě
- 1996 Mgr. v oboru slavistika na univerzitě La Sapienza v Římě

Mezinárodní projekty

- 2009–2011 *Tra memoria e utopia: il samizdat come simbolo della cultura europea. Storia, confini, prospettive*

Ocenění

- 2022 Premia Bohemica za mimořádný přínos pro českou literaturu v zahraničí
- 2003 Nejlepší italská doktorská práce v oboru slavistika

Členství v oborových radách

- 2018–dosud Oborová rada mezinárodního doktorského programu univerzity La Sapienza v Římě a Karlovy univerzity v Praze
- 2016–2022 Vědecká rada České literární bibliografie
- 2007–2018 Oborová rada doktorského programu na univerzitě v Padově

Členství v redakcích časopisů

- 2021–dosud Redakční rada *Soudobé dějiny*
- 2020–dosud Redakční rada *Česká literatura*
- 2019–dosud Redakční rada *eSamizdat*
- 2011–dosud Mezinárodní redakční rada *Folia Historica bohemica*
- 2008–dosud Redakční rada *Svět literatury*
- 2004–dosud Redakční rada *Souvislosti*
- 2004–2018 Mezinárodní rada *Český časopis historický*
- 2003–2019 Ředitel slavistického časopisu *eSamizdat*

Alessandro Catalano (*1970)**Esperienza professionale**

- Dal 2015 ad oggi Professore associato di letteratura ceca presso l'Università di Padova
- 2007–2015 Ricercatore universitario di letteratura ceca presso l'Università di Padova
- 2005–2007 Coordinatore del progetto di ricerca *Die Tagebücher und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667). Edition und Kommentar* presso l'Università di Vienna
- 2002–2005 Professore a contratto di letteratura ceca presso l'Università di Pisa
- 2001–2003 Professore a contratto di letteratura ceca presso l'Università di Firenze

Formazione

- 2014 Abilitazione Scientifica Nazionale
- 2003–2005 Borsa di studio post laurea *Lise Meitner*, Vienna
- 2002 Dottorato di slavistica presso l'Università La Sapienza di Roma
- 1996 Laurea in Lingue e Letterature Straniere, dipartimento di slavistica, presso l'Università La Sapienza di Roma

Progetti internazionali

- 2009–2011 *Tra memoria e utopia: il samizdat come simbolo della cultura europea. Storia, confini, prospettive*

Premi

- 2022 *Premia Bohemica* per l'eccezionale contributo in favore della letteratura ceca all'estero
- 2003 Migliore tesi di dottorato nel campo della slavistica

Comitati scientifici

- 2018 ad oggi Collegio dei docenti del dottorato internazionale dell'Università La Sapienza di Roma e dell'Università di Praga
- 2016–2022 Comitato scientifico del progetto *Česká literární bibliografie*
- 2007–2018 Collegio dei docenti del dottorato dell'università di Padova

Collaborazioni nella redazione**di riviste specializzate**

- 2021 ad oggi Comitato editoriale di *Soudobé dějiny*
- 2020 ad oggi Comitato editoriale di *Česká literatura*
- 2019 ad oggi Comitato editoriale di *eSamizdat*
- 2011 ad oggi Comitato editoriale internazionale di *Folia Historica bohemika*

- 2008 ad oggi Comitato editoriale di *Svět literatury*
 2004 ad oggi Comitato editoriale di *Souvislosti*
 2004–2018 Comitato editoriale internazionale
 di *Český časopis historický*
 2003–2019 Direttore della rivista di slavistica
eSamizdat

Laudatio pro Alessandra Catalana

Alessandro Catalano (1970) vystudoval cizí jazyky a cizí literatury na římské univerzitě La Sapienza. Zájem o českou literaturu v něm probudila prof. Alena Wildová, která převzala římskou katedru slavistiky po Angelu Mariu Ripellinovi a jedinečným způsobem zde propagovala právě českou kulturu. Studijní léta strávil Catalano převážně v Čechách: od počátku devadesátých let žil v Praze. Navštěvoval přednášky na pražské bohemistice, studoval v knihovnách a v archivech, navazoval četné kontakty. Podle jeho vlastních slov to bylo velmi plodné období.

Zásadním výstupem této periody byla Catalanova diplomová práce, obhájena na římské univerzitě v roce 1996. Stala se posléze východiskem monografie, jež je zevrubným výkladem českého literárního života od konce druhé světové války do konce padesátých let, *Sole rosso su Praga: La letteratura ceca tra socialismo e underground (1945–1959)*, kterou vydal v roce 2004 prestižní římský nakladatel Bulzoni. Česká verze této publikace vyšla o šest let později (*Rudá záře nad literaturou: Česká literatura mezi socialismem a undergroundem*, Brno, Host 2010). Knize se právem dostalo velmi příznivého přijetí: autor v ní prokázal mimořádný nadhled a jedinečné syntetické schopnosti, a navíc i dar jasného a živého výkladového stylu.

Kniha ovšem především nabízela řadu interpretačních perspektiv, jež vesměs znamenaly korekturu či revizi dosud převažujících interpretačních schémat. Catalano nepodrobil produkci zvoleného období žádné ideologické preselekcii, ale přijal ji *en bloc*. Nevedl ostrou čáru mezi literaturou oficiální, exilovou či ineditní, a v důsledku toho se mu literatura padesátých let objevila v nečekaně rozsáhlé amplitudě.

Záměrně přitom ponechal stranou otázku komplikované recepce jednotlivých textů a vrátil je do jejich historických souřadnic. Nešlo mu totiž pouze a primárně o nápravu ideologicky motivovaného hodnocení literární produkce prvního komunistického desetiletí a o přepsání tehdy závazného kánonu. Nezačal ostatně svůj výklad teprve rokem 1948, neboť odmítl tezi, podle níž byl „socialistický realismus“ do české kultury implantován jako zcela cizorodá struktura; zdůraznil naopak, že jeho přijetí připravila už levicová kultura dvacátých a třicátých let. Popsal, jak v návaznosti na tuto starší tradici začala komunistická kritika těsně po válce vytvářet nový soubor autorit a jak nejen na publiku, ale především na tvůrcích byla požadována změna vkusu. Co ho zajímalo nejvíce, bylo postižení symbolického kódu, který měl vizualizovat kolektivní sen o novém světě a novém člověku.

Zvláštní pozornost věnoval Catalano ve své knize vztahu nové „socialistické“ kultury k příslušníkům někdejší avantgardy. Konstatoval, že v zásadě měli

někdejší avantgardní umělci – zpravidla souputníci komunismu starého data – čtverou možností: přizpůsobit se nové objednávce, přijmout pozici na okraji literárního dění, emigrovat nebo uniknout z dilemat sebevraždou. Jako specifický vytkl případ Nezvalův, který promptně přizpůsobil svou poezii novému kontextu, zároveň však ve svých nyní už značně rutinních básních dokázal uchovat *disiecta membra* někdejšího poetismu a surrealismu. Také Biebl či Závada hledali kompromis s novými požadavky a Seifert se uchýlil do melodických kadencí, nesoucích vzpomínky na dětství. Jako specifický interpretoval Catalano případ Holanův, jehož hlas – oficiálně umlčený – v průběhu padesátých let v klauzuře bytu na Kampě pozoruhodně dozrál a pro něhož poezie zůstala nadále „jediným způsobem, jak filtrovat život“.

Velice pronikavě charakterizoval Catalano například přínos Skupiny 42. Učinil tak polemicky k Ripellinovi, jenž ji přiřadil k avantgardě. Catalano v jejím „neorealismu“ zahlédl spíše nesouhlasnou odpověď na avantgardní snahy, pouze vágně zbarvenou surrealismem a kubismem. U Koláře a Hanče ocenil především nekompromisní návrat etického vztahu ke skutečnosti, jenž z jejich děl učinil pevný bod pro jakékoli příští hledače „alternativní“ kultury. Kritickou revizí u něho prošlo i hodnocení katolických básníků. Catalano odmítl odvozovat kvalitu jejich děl z míry osobního utrpení, jež většina z nich v těchto letech

musela snášet, a nezastřel ani své rozpaky před celkem díla Zahradníčkova.

Pokud šlo o tvorbu poúnorové emigrace, Catalano se zastavil zejména u osobností Ivana Blatného a Ego- na Hostovského. A také zde zazněly polemické tóny. Catalano právem varoval před příliš radikální četbou těchto textů v politickém klíči a konstatoval, že například Hostovského romány jsou spíše projekcí subjektivního zoufalství nad skutečností, jež se stává stále méně srozumitelnou, a že při jejich výkladu bylo až příliš často pomíjeno to, nač sám Hostovský nálehavě upozorňoval: že není ani filozof, ani sociolog, ale vypravěč příběhů.

Zevrubně se Catalano ve své knize věnoval rovněž poválečnému surrealismu, v němž spatřoval jeden z nejvýznamnějších důkazů životnosti avantgardního dědictví a jeden z katalyzátorů dalších generačních uskupení. Za nejoriginálnější osobnosti prohlásil dva značně neortodoxní hledače vlastní cesty – Zbyňka Havlíčka, který v básních z počátku padesátých let najočil surrealistickou imaginaci perverzí doby, a důmyslného ironika Karla Hynka. Připomněl, že k surrealismu se zpočátku hlásili i Egon Bondy a Ivo Vodsedalek, v jejichž „totálním realismu“ a „trapné poezii“ shledal dvojí produkt téhož odporu k literárním kánonům: jednou ve směru deestetizace, podruhé ve směru dadaistické hry – a v obou případech konstatoval opozici vůči principiálně morální a moralizující poezii Kolářově.

Minimonografie první fáze tvorby Hrabalovy a Škvoreckého, jež výklad uzavírají, jsou nesporně nejsouvislejšími a nejpronikavějšími analýzami, jakých se italskému čtenáři dostalo, a neztrácejí svou zajímavost ani v českém kontextu. Řada pohledů, jež Catalano nabídl – zrušení bariéry mezi vydanou a ineditní literaturou, důraz na formální výboje na úkor obsahů, nepolitická četba Hostovského, hodnotový soud nad katolickými básníky apod. –, byla ostatně jasně koncipována jako výzva k diskusi, adresovaná českým bohemistům.

Doktorát ze slovanských studií Catalano obhájil na římské Sapienze v roce 2001 na základě disertační práce o české protireformaci a osobnosti kardinála Harracha *La Boemia e la riconquista delle coscienze: Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667) e la controriforma tra Roma, Vienna e Praga*. Po redukci pramenného materiálu vyšla tato práce knižně v roce 2005 pod lehce pozměněným titulem – *La Boemia e la riconquista delle coscienze: Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa centrale (1620–1667)* – v římském nakladatelství Storia e Letteratura v roce 2005. Český překlad vydalo Nakladatelství Lidové noviny o tři roky později ve své prestižní edici Česká historie pod názvem *Zápas o svědomí: Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*.

Kniha byla sumou léta trvajících rešerší, Catalanův zájem o fascinující osobnost kardinála Harracha se jí nicméně nevyčerpal. V rámci postdoktorálního

stipendia na vídeňském Institut für Geschichte se k jeho odkazu znovu vrátil jako jeden z koordinátorů projektu *Die Tagebücher und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach*. Výstupem tohoto obnoveného zájmu byl monumentální ediční počín: ve spolupráci s Katrin Kellerovou připravil Catalano sedm svazků komentované edice Harrachových německo-italských deníků, majících charakter „psaných novin“.

Jeho výše zmíněná harrachovská monografie byla přijata jako naprosto zásadní příspěvek k lepšímu poznání nejen českých, ale středoevropských dějin. Catalano se v ní projevil jako excelentní historik se širokým rozhledem a smyslem pro detail.

Kniha byla sice zjevně adresována internacionálnímu – a zejména středoevropskému – publiku, byla však především odpovědí na tendenční pohled na toto období, jaký dlouhodobě nabízela česká historiografie. I tato práce tak v sobě nesla řadu polemických momentů a byla znovu výzvou k diskusi.

Catalano byl především motivován skutečností, že osobnosti pražského arcibiskupa, kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu, jedné z klíčových postav prvních dvou třetin 17. století, a muži, který po sobě zanechal obrovské množství písemných stop, dosud nebyla věnována žádná seriózní pozornost. Bylo to tristní zjištění, ale nikoli překvapivé: tento nezájem byl pouze projekcí převážně odmítavého pohledu na pobělohorskou periodu.

Catalano se pokusil o důkladnou revizi této tradice a na základě studia v Rakouském státním archivu ve Vídni a rozsáhlého doplňujícího studia v římských a vatikánských archivech a knihovnách, v pražském Národním archivu a v řadě šlechtických pozůstalostí rozesetých po zemských a regionálních archivech České a Rakouské republiky zrekonstruoval nejen životní příběh Harrachův, ale podal burckhardtovské panorama jeho doby.

Výsledkem byl pozoruhodně odstíněný obraz půlstoletí, jež bylo dosud uvězněno v deformujícím narativu nadvlády cizáckých Habsburků, neblahé historické peripetii vedoucí k nucené rekatolizaci pod taktovkou jezuitů a k masivní emigraci nekatolických obyvatel a mající na svědomí hospodářskou stagnaci a jazykový úpadek. Catalano odmítl takto zjednodušený pohled a poukázal na vnitřní dramatičnost tohoto období, na neustálé konflikty uvnitř katolického tábora a neutuchající mocenský zápas, jehož aktéry byly římská kurie, vídeňský dvůr, české místodržitelství, pražské arcibiskupství, jezuitský řád či česká katolická šlechta. Jak napsal ve své recenzi historik Petr Maťa, Catalanova kniha zbourala celou řadu stereotypů a klišé o pobělohorské rekatolizaci a svým zaměřením na otázku světského kléru a jeho reformy vyvážila badatelskou pozornost, která byla v posledních desetiletích věnována církevním řádům v českých zemích, zejména řádu jezuitskému.

Od roku 2001 působil Catalano na florentské univerzitě, později pak na univerzitě v Pise a v roce 2006 zvítězil v konkursu vyhlášeném padovskou slavistikou. Zde působí jako profesor české literatury dodnes.

K aktivitám badatele tak Catalano přiřadil aktivity pedagoga, velmi oceňované jeho studenty. Intenzitu jeho vědecké práce to nikterak nepoznamenalo: v posledních desetiletích publikoval překvapivě dlouhou řadu studií, v nichž jednak rozvíjel svůj průzkum české barokní kultury, ale v nichž také otevřel řadu nových témat. Opakovaně se v nich vracel k fenoménu české avantgardy, věnoval se početným českým autorům – Bohumilu Hrabalovi, Karlu Čapkovi, Ladislavu Fuksovi a mnoha dalším – a s nevšedním nasazením obracel pozornost k tradici své vlastní disciplíny, tj. k vlastním předchůdcům v oblasti italské slavistiky: Angelu Mariovi Ripellinovi, Ettorevi Lo Gattovi, Arturovi Croniovi, Riccardu Selvimu, Taulera Zulbertimu a dalším. Mimořádně ho zajímala přítomnost Italů v Čechách, tak jak se objevovali na historické scéně. Jako první například zjistil skutečný životní příběh Domenika Bartolonioho z Empoli, historiografa a autora dithyrambu k oslavě mělnického vína, a vrátil do kulturního povědomí dalšího historika českých zemí Gualda Priorata. Pravidelně volil závažná a dosud nedostatečně zpracovaná témata a poskytoval tak českým bohemistům nejen nový materiál k přemýšlení, ale poukazyval také na mezery v dosavadním průzkumu české kultury.

Nepominutelná je rovněž jeho překladatelská role. Přeložil například řadu textů Čapkových, Hrabalových, Ouředníkových a také rané knihy Michala Viewegha, v jehož případě oceňoval – i tentokrát polemicky k převážné části české kritiky – narativní bravuru a smysl pro humor. Ani tím však jeho aktivity nekončí. Je členem redakčních rad časopisů *Souvislosti*, *Svět literatury*, *Českého časopisu historického* a periodika *Folia Historica Bohemica*. Spolu se Simonem Guagnellim realizoval elektronický vědecký časopis *eSamizdat*, věnovaný slovanským literaturám.

Z uvedených faktů je zřejmé, že Alessandro Catalano je jedním z nejplodnějších badatelů na poli české literatury a že jeho záběr je mimořádně široký. Je jedním z oné hrstky, která svým pedagogickým působením zajišťuje české literatuře v Itálii budoucnost. A sluší se ještě dodat, že je to člověk vzácných osobních kvalit: srdečný, otevřený, spolehlivý, mimořádně vzdělaný a vždy nakloněný smysluplné spolupráci.

Cena, již se mu dnes dostává, mu nesporně náleží plným právem.

prof. PhDr. Jiří Pelán, Ph.D.

Laudatio per Alessandro Catalano

Alessandro Catalano (1970) ha studiato lingue e letterature straniere presso l'Università La Sapienza di Roma. Il suo interesse per la letteratura ceca nasce grazie alla professoressa Alena Wildová che, dopo aver ereditato da Angelo Maria Ripellino la cattedra di slavistica di Roma, si è dedicata con grande impegno alla divulgazione della cultura ceca in Italia. Catalano ha trascorso i suoi anni di studio prevalentemente in Repubblica Ceca: dagli inizi degli anni Novanta ha vissuto a Praga, dove frequentava le lezioni di boemistica e studiava in biblioteche e archivi, allacciando nel frattempo numerosi contatti. Lui stesso lo riconosce come un periodo molto fruttuoso.

Importante risultato di questo periodo è la sua tesi di laurea, discussa all'Università di Roma nel 1996, e primo nucleo di un'esaustiva monografia sulla vita letteraria ceca nel periodo compreso tra la fine della seconda guerra mondiale e gli ultimi anni Cinquanta. *Sole rosso su Praga: La letteratura ceca tra socialismo e underground (1945-1959)* viene pubblicato, nel 2004, dalla prestigiosa casa editrice romana Bulzoni, per poi essere tradotto in ceco sei anni più tardi (*Rudá záře nad literaturou: Česká literatura mezi socialismem a undergroundem*, Brno, Host 2010). Il libro riceve giustamente un'accoglienza molto favorevole: l'autore dimostra infatti uno straordinario

acume e un'eccezionale capacità di sintesi, oltre ad essere dotato di uno stile vivido e chiaro.

Il testo offre però soprattutto una serie di prospettive che comportano in genere una correzione o rivalutazione degli schemi interpretativi in gran misura adottati fino ad allora. Catalano non sottopone la produzione del periodo analizzato a una preselezione ideologica, ma la abbraccia *en bloc*. Evitando di tracciare una linea netta tra letteratura ufficiale, d'esilio, o inedita, guadagna una visione d'insieme inaspettata e vasta sulla letteratura degli anni Cinquanta.

Allo stesso tempo lascia deliberatamente da parte la questione della complicata ricezione dei singoli testi e li ricolloca all'interno delle loro coordinate storiche. La sua intenzione infatti non è semplicemente quella di riformulare un giudizio, finora fortemente condizionato dall'ideologia, della produzione letteraria del primo decennio comunista e riscrivere il canone allora vincolante. Non inizia la sua disamina dall'anno 1948, perché rifiuta la tesi che il "realismo socialista" sia stato impiantato nella cultura ceca di colpo, come una struttura del tutto estranea; sottolinea al contrario che il terreno era stato già preparato dalla cultura di sinistra degli anni Venti e Trenta. Descrive il modo in cui, in continuità con la tradizione consolidata, la critica comunista aveva già cominciato, subito dopo la guerra, a creare un nuovo universo di autorità, che rendeva necessario un cambiamento di sensibilità da parte non

solo del pubblico, ma soprattutto degli artisti. Ciò che maggiormente lo interessa è cogliere il codice simbolico che avrebbe dovuto rappresentare il sogno collettivo di un mondo nuovo e di un uomo nuovo.

Nella sua opera Catalano presta particolare attenzione al rapporto della nuova cultura “socialista” con i membri della precedente avanguardia. Osserva che in linea di principio gli artisti che al tempo erano d’avanguardia – di solito seguaci del comunismo di vecchia data – avevano quattro opzioni: adattarsi al nuovo ordine, accettare una posizione ai margini della scena letteraria, emigrare o trovare una via di fuga nel suicidio. Individua come caratteristico il caso di Nezval, che ha prontamente adattato la sua poesia al nuovo contesto, riuscendo allo stesso tempo a conservare, nelle sue poesie ormai in gran parte di routine, i *disiecta membra* del precedente poetismo e surrealismo. Anche Biebl e Závada hanno cercato un compromesso con i nuovi requisiti, mentre Seifert ha fatto ricorso a cadenze melodiche, riportando alla mente i ricordi della sua infanzia. Catalano riporta anche lo specifico caso di Holan, la cui voce – ufficialmente messa a tacere – è maturata notevolmente negli anni Cinquanta, durante la clausura nel suo appartamento di Kampa, e la poesia è rimasta il suo “unico modo per filtrare la vita”.

Molto perspicace è ad esempio l’analisi di Catalano sul gruppo Skupina 42, un’analisi che si trova in polemico disaccordo con Ripellino, che aveva accostato

il gruppo all’avanguardia del tempo. Nel loro “neorealismo” Catalano vede piuttosto una disapprovazione delle tendenze dell’avanguardia, il cui surrealismo e cubismo erano solo marginali. Di Kolář e Hanč apprezza soprattutto il recupero, senza compromessi, di un rapporto etico con la realtà, che rese le loro opere un punto fermo per chiunque in futuro fosse alla ricerca di una cultura “alternativa”. Catalano guarda in modo critico anche ai parametri di valutazione dei poeti cattolici. Si rifiuta infatti di attribuire la qualità delle loro opere al grado di sofferenza personale che la maggior parte di loro ha dovuto sopportare in quegli anni, né nasconde il suo imbarazzo di fronte all’opera complessiva di Zahradníček.

Per quanto riguarda l’opera degli autori emigrati dopo la presa di potere dei comunisti, nel febbraio del 1948, Catalano si sofferma in particolare sulle personalità di Ivan Blatný ed Egon Hostovský. Anche qui non mancano i toni polemici. Catalano mette giustamente in guardia da una lettura politica troppo radicale di questi testi, affermando che i romanzi di Hostovský, ad esempio, erano più che altro una proiezione del suo personale sconforto nei confronti di una realtà sempre meno comprensibile, e che il modo in cui venivano interpretati trascurava troppo spesso ciò che lo stesso Hostovský aveva insistentemente sottolineato: che lui non era né un filosofo né un sociologo, ma un narratore.

Nel suo libro *Catalano* analizza a fondo anche il surrealismo del dopoguerra, in cui vede una delle testimonianze più significative della vitalità degli eredi dell'avanguardia, e uno dei catalizzatori più importanti dei gruppi generazionali che seguirono. Tra le personalità più originali del movimento individua due autori molto poco ortodossi fortemente impegnati nella ricerca di una propria via: Zbyněk Havlíček, che nelle sue poesie dei primi anni Cinquanta unì l'immaginazione surrealista alle perversioni del tempo, e Karel Hynek, geniale ironista. Ricorda che il surrealismo era stato inizialmente abbracciato anche da Egon Bondy e Ivo Vodsedálek, identificando il loro "realismo totale" e la loro "poesia imbarazzante" come un duplice prodotto della stessa ribellione nei confronti dei canoni letterari: indirizzata da una parte verso la de-estetizzazione, dall'altra verso il gioco dadaista – e in entrambi i casi individua una contrapposizione rispetto alla poesia fondamentalmente morale e moralizzante di Kolář.

Le mini-monografie della prima fase dell'opera di Hrabal e Škvorecký, che concludono la panoramica di Catalano, sono innegabilmente le analisi più coerenti e acute mai pervenute al lettore italiano, e suscitano enorme interesse anche nel contesto ceco. Molti dei punti di vista offerti da Catalano – l'abolizione della barriera tra letteratura edita e inedita, l'accento sugli impulsi formali piuttosto che sui contenuti, la lettura non politica di Hostovský, il giudizio di valore sui poeti

cattolici, eccetera – rappresentano del resto un invito al dibattito indirizzato ai boemisti cechi.

Nel 2001 Catalano ha conseguito il dottorato in slavistica all'Università La Sapienza di Roma discutendo una tesi sulla Controriforma ceca e sulla personalità del cardinale Harrach: *La Boemia e la riconquista delle coscienze: Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667) e la controriforma tra Roma, Vienna e Praga*. Dopo una rielaborazione del materiale di partenza, l'opera è stata pubblicata nel 2005 dalla casa editrice romana Storia e Letteratura, con un titolo leggermente modificato: *La Boemia e la riconquista delle coscienze: Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa centrale (1620–1667)*. Tre anni dopo è arrivata la traduzione ceca – *Zápas o svědomí: Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách* – pubblicata dalla *Lidové noviny* nella sua prestigiosa collana dedicata alla storia ceca.

Il libro è il risultato di anni di ricerche, ma l'interesse di Catalano per l'affascinante personalità del cardinale Harrach non si esaurisce. Nell'ambito di una borsa di studio post-dottorato presso l'Institut für Geschichte di Vienna, torna ad occuparsi di lui in qualità di coordinatore del progetto di ricerca *Die Tagebücher und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach*. Questo rinnovato interesse sfocia in una monumentale impresa editoriale: in collaborazione con Katrin Keller, Catalano prepara un'edizione commentata in sette

volumi dei diari italo-tedeschi di Harrach, che hanno le caratteristiche di un “giornale scritto”.

La già citata monografia su Harrach viene accolta come contributo fondamentale per la comprensione della storia non solo ceca ma anche mitteleuropea. In essa Catalano dimostra di essere uno storico eccellente, con un’ampia visione d’insieme unita a un particolare occhio per i dettagli.

Il libro, sebbene chiaramente indirizzato a un pubblico internazionale – e soprattutto mitteleuropeo – sembra voler soprattutto rispondere all’interpretazione tendenziosa che la storiografia ceca ha a lungo offerto su quel periodo. Anche in quest’opera risuona dunque una certa vena polemica che invita al dibattito.

A motivare Catalano è soprattutto la scarsa attenzione dedicata finora alla personalità del cardinale Ernst Adalbert von Harrach, arcivescovo di Praga, una delle figure chiave dei primi due terzi del XVII secolo, che ha lasciato dietro di sé un gran numero di tracce scritte. Un disinteresse sconcertante che comunque non sorprende, riflettendo la prospettiva sostanzialmente di rifiuto che è stata prevalente nei confronti del periodo successivo alla battaglia della Montagna Bianca.

Catalano tenta un’accurata rivisitazione di questa tradizione e, dopo una ricerca nell’Archivio di Stato di Vienna, negli archivi e nelle biblioteche romane e vaticane, nell’Archivio Nazionale di Praga e in vari

archivi provinciali e regionali della Repubblica Ceca e dell’Austria, ricostruisce non solo la storia della vita di Harrach, ma anche un panorama burckhardtiano del tempo in cui visse.

Ne emerge un quadro notevolmente oscuro di un mezzo secolo che è ancora intrappolato nella narrazione distorta della dominazione degli stranieri Asburgo, un’infausta peripezia storica che portò alla ricattolicizzazione forzata sotto la guida dei Gesuiti e alla massiccia emigrazione degli abitanti non cattolici, causando immobilità economica e declino linguistico. Catalano rifiuta una visione così semplicistica e sottolinea il dramma interno di quel periodo, i continui conflitti all’interno del fronte cattolico e l’incessante lotta per il potere tra la Curia romana, la corte viennese, il governatorato boemo, l’arcivescovado di Praga, l’ordine dei gesuiti e la nobiltà cattolica boema. Come scrive lo storico Petr Maťa nella sua recensione, il libro di Catalano demolisce tutta una serie di stereotipi e luoghi comuni riguardo alla ricattolicizzazione che seguì alla battaglia della Montagna Bianca e, concentrandosi sulla questione del clero secolare e della sua riforma, bilancia l’attenzione che negli ultimi decenni era stata dedicata agli ordini religiosi nelle terre boeme, in primo luogo all’ordine dei gesuiti.

Dal 2001 Catalano lavora prima all’Università di Firenze, poi all’Università di Pisa, finché nel 2006 vince il concorso bandito dal dipartimento di Studi Slavi di

Padova, dove insegna ancora oggi come professore associato di letteratura ceca.

All'attività di ricercatore Catalano affianca così quella di docente, con grande apprezzamento dei suoi studenti. L'intensità del suo lavoro di ricerca non ne risente: negli ultimi decenni ha pubblicato una serie sorprendentemente lunga di studi sviluppando le sue ricerche nell'ambito della cultura barocca boema e aprendosi a una gran quantità di nuove tematiche. Numerosi i suoi saggi sul fenomeno dell'avanguardia ceca e su numerosi autori cechi – Bohumil Hrabal, Karel Čapek, Ladislav Fuks e molti altri – cui si dedica con straordinario coinvolgimento senza mai dimenticare quella che è la tradizione della sua disciplina, ovvero Angelo Mario Ripellino, Ettore Lo Gatto, Arturo Cronio, Riccardo Selvi, Tauler Zurberti e altri. Grande interesse suscita in lui la massiccia presenza, nel corso dei secoli, degli italiani in Boemia. È il primo per esempio a scoprire la vera storia di Domenico Bartoloni di Empoli, storiografo e autore di un ditirambo in celebrazione del vino di Mělník, e a riportare culturalmente alla ribalta un altro storico delle terre boeme, Gualdo Priorato. Occupandosi sempre di temi molto importanti, mai studiati a sufficienza, ha offerto ai boemisti cechi ricchi spunti di riflessione, evidenziando al contempo le lacune che gli studi sulla cultura ceca tuttora presentano.

Notevole è anche il suo ruolo di traduttore. Ha tradotto, ad esempio, alcuni testi di Čapek, Hrabal,

Ouředník, e anche i primi libri di Michal Viewegh, di cui apprezza – anche stavolta in contrasto con la maggior parte della critica ceca – l'abilità narrativa e il senso dell'umorismo. Ma le sue attività non finiscono qui. È membro del comitato editoriale delle riviste *Souvislosti*, *Svět literatury*, *Český časopis historický* e del periodico *Folia Historica Bohemica*. Insieme a Simone Guagnelli ha realizzato la rivista scientifica in forma elettronica *eSamizdat*, dedicata alla letteratura dei paesi slavi.

Da quanto analizzato emerge chiaramente che Alessandro Catalano è uno degli studiosi di letteratura ceca attualmente più prolifici e che il suo ambito di ricerca è estremamente ampio. È tra i pochi che, con il loro insegnamento, assicurano il futuro della letteratura ceca in Italia. E non si può mancare di aggiungere che è un uomo dalle rare qualità personali: cordiale, aperto, affidabile, estremamente preparato e sempre disposto a collaborare con ragionevolezza.

Il premio che gli viene oggi conferito gli spetta a pieno diritto.

prof. PhDr. Jiří Pelán, Ph.D.

Přeložila Mgr. Laura Angeloni

Otesánek, Bumbrlíček a další žrouiti v české literatuře 19. století

Alessandro Catalano

Otesánka, strašidelnou českou pohádku o dítěti, které sežere vlastní rodiče, interpretoval v roce 2000 režisér Jan Švankmajer jako metaforu přítomnosti světa, ve kterém „televize, komerční film, reklama mu [člověku] neustále vtloukají do hlavy, jak má žít, a hlavně jak má konzumovat“.¹ Diváci filmu, v zahraničí známého též pod názvem *Little Otik*, měli tudíž zhlédnout „drama střetu iracionální imaginace staré pohádky na jedné straně a utilitarismem a pragmatismem „zdravého rozumu“ dnešních trendů“.² Jakkoli byla aktualizace Otesánka českým surrealistickým režisérem silná, nebyla první ani poslední verzí české pohádky, kterou v 19. století proslavil Karel Jaromír Erben a která byla záhy přeložena do několika dalších jazyků.³

Otesánek, obsažený téměř ve všech souborech klasických českých pohádek, představuje velice známý příběh. Manželský pár nemůže mít děti, a tak „adoptuje“

- 1 „Otesánek – doplnění explikace“, J. Švankmajer, *Síla imaginace. Režisér o své filmové tvorbě*, Praha: Dauphin, Mladá Fronta, 2001, s. 200.
- 2 Tamtéž, s. 201.
- 3 Anglický překlad je obsažen ve svazku J. T. Naaké, *Slavonic Fairy Tales. Collected and transformed from the Russian, Polish, Servian and Bohemian*, London: Henry S. King & Co., 1974, s. 226–231.

otesaný dřevěný pařez a ten se záhy promění v nenasytného tvora, který sežere všechno, na co přijde, dokud nenarazí na stařenku, která mu prokopne břicho motyčkou, čím umožní všem sežraným, aby z něj v opačném pořadí vylezli ven. V průběhu desetiletí jej ilustrovala řada více či méně známých umělců (Artuš Scheiner, Cyril Bouda, Jiří Trnka, Eva Švankmajerová, Pavel Šrut atd.)⁴ a v nespočtu variant ho znovu využila lidová kultura.⁵ Jen abychom namátkou uvedli několik příkladů: jeden z příběhů slavných protagonistů dětského časopisu *Čtyřlístek* se jmenuje *Otesánek*,⁶ v roce 1909 vydal František Jaroš divadelní adaptaci pohádky⁷ a roku 1940 bylo dokonce jedno české vydání Pinocchio, doprovázené ilustracemi Josefa Lady, překřtěno na *Otesánek. Pinocchiova dobrodružství*.⁸ Navzdory nepochybnému Otesánkovo úspěchu je třeba historii

- 4 Scheinerovy ilustrace viz K.J. Erben, *České pohádky*, Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1925–1926; Boudovy viz K. J. Erben, *České pohádky a báje*, Praha: Ladislav Kuncíř, 1926; Trnkovy ilustrace, doprovázené přebásněním pohádky od Františka Hrubína, se objevily roku 1960 v antologii *Špalíček veršů a pohádek*, jež byla znovu vydána i nedávno (Praha: Studio Trnka, 2013, s. 94–96); ilustrace Evy Švankmajerové viz *Otesánek*, Praha: Arbor Vitae, 2004; a konečně Šrutovy viz *Velká kniha českých pohádek*, Praha: Pikola, 2017, s. 30–35.
- 5 Jedna nepřilíží známá reprodukce je obsažena in *Malý čtenář*, 1906–1907, 16, s. 24.
- 6 *Čtyřlístek*, 1993, 203, s. 3–11 (pohádka jako taková se objevila už dříve).
- 7 Viz druhé vydání, F. Jaroš, *Otesánek. Žertovná pohádka o 4 obrazech*, Praha: Vaněk & Votava, 1914.
- 8 C. Collodi, *Otesánek. Pinocchiova dobrodružství*, překlad T. Kuška, ilustrace J. Lada, Praha: Dědictví Komenského, 1940.

tohoto velice běžného motivu v české literatuře 19. století zrekonstruovat, a to ne tak proto, abychom mohli určit, zda příběh kanonizovaný Erbenem skutečně představuje národním specifikum, jako spíš za účelem vymezení geneze a oblíbenosti tohoto tématu.

Odborníci rekonstruovali zrod a původ hlavních pohádek předávaných v Evropě už před desetiletími, to ale přirozeně nezabránilo tomu, aby mnohé z nich byly i nadále předkládány čtenáři s nálepkou „národních pohádek“. Ostatně stačí prolistovat některé nedávné pohádkové sbírky určené italskému publiku, abychom si uvědomili, nakolik je dosud plodný korpus, jež svého času vytvořili Karel Jaromír Erben a Božena Němcová.⁹ Pohádky dnes tvoří nedílnou součást zlatého fondu literatury pro děti a často jsou dosud představovány jako výraz starobyklých bájí a národních tradic, zato méně známé je pouto folklórní tradice s literárními prameny (počínaje velkými vzory, jež představují Giovanni Francesco Straparola, Charles Perrault a bratři Jakob a Wilhelm Grimmové).¹⁰

9 Otesánek je například obsažen v komiksovém vydání nejkrásnějších českých pohádek, viz L. Lomová, *Le più belle favole ceche*, Praha: Práh, 2008.

10 Nejlepší vědeckou prezentací českého fondu lidové slovesnosti pravděpodobně představuje svazek v němčině, uspořádaný Jaromírem Jechem, který vyšel ve dvou různých vydáních. To druhé, *Tschechische Volksmärchen*, Berlin: Akademie, 1984, neobsahuje žádný z textů, jimiž se budeme v tomto rozboru zabývat, zato v prvním vydání najdeme text Boženy Němcové „Von Nimmersatt“ (Berlin: Verlag: Rütten & Loening, 1961, s. 110–120).

V českém kulturním kontextu zůstalo studium evropských pohádek omezeno ponejvíc na vědecké publikace a skutečná moderní katalogizace dědictví nashromážděného během 19. století se po dlouhou dobu zdála pouhou chimérou.¹¹ Teprve v posledních letech, počínaje pracemi Jaroslava Otčenáška, byla započata katalogizování českého folklórního dědictví na základě mezinárodního systému ATU, jež postupně vyvinuli badatelé Antti Aarne, Stith Thompson a Hans-Jörg Uther (*The Types of the International Folktales*).¹² Jak dobře vědí ti, co se tímto tématem zabývali, systém navzdory jistým nejednoznačnostem, na něž náležitě upozornil už Vladimír Jakovlevič Propp, umožňuje rychlou identifikaci každé pohádky na základě kódu a čísla. Známa Erbenova pohádka *Živá voda* například spadá do kategorie ATU 551, a lze ji tudíž okamžitě porovnat s analogickými variantami sebranými po celé Evropě. Thompson kromě toho vyvinul tzv. *Motif-Index of Folk Literature*, který umožňuje zachytit flexibilnějším způsobem migraci jednotlivých motivů z jedné pohádky do druhé. Jakým způsobem nám tento katalogizační systém může pomoci uchopit

11 Pro český kontext zůstává zásadní práce K. Horálka: *Folklór a světová literatura*, Praha: Academia, 1979.

12 Viz J. Otčenášek *Antropologie narativity. Problematika české pohádky*, Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012 (s adaptováním systému ATU na český kontext na s. 187–288). Z rozsáhlého edičního projektu *České lidové pohádky*, zahájeného před pár lety, zatím vyšly svazky *Zvířecí pohádky a bajky* (Praha 2019) a *Kouzelné pohádky I* (Praha 2019).

strukturu zdánlivě tak typicky české pohádky, jako je *Otesánek*?

Motiv uměle stvořené bytosti, která ožije, má v západní kultuře přirozeně velice dávné kořeny, ať už pokud jde o výtvar boží (kromě Adama a Evy vzpomeňme osoby stvořené Prométheem), nebo o ten lidský (Pygmalionova socha Galatea). Také hrdina ze dřeva, ještě mnohem dříve, než se v literatuře pro děti natrvalo zabydlel v postavě Pinocchia, byl znázorněn již v éře klasiky, zvláště v desáté knize Ovidiových *Proměn*. Jde to příběh incestní hrdinky Myrhy, proměněné ve strom i s obtěžkaným lůnem, které se nakonec podaří porodit skrz otvor v kůře: narodí se tak živé dítě, které pláče, Adonis („nešťasně počatý syn, když k zrození dosáhl času / nadarmo hledal si cestu, jak z matčina těla by vyšel“).¹³ Zajímavá je paralela s příběhem Erysichthóna, jenž se vypráví v knize osmé: za znesvěcení dubu stihne hříšníka „tak hrozný trest, že srdce by dojal, / kdyby za svoje skutky byl býval soustrasti hoden“ a sice „chce ho umořit Hladem“. Jakmile se znesvětitel vzbudí, „hned touha ho po jídle schvátí“ a „co mohlo by postačit městům, / celému národu stačit, to jedinému je málo, / neboť tím větší má hlad, čím více pokrmů snědl“. Pokud v nešťastném Erysichtónovi „každý snědený pokrm / nový zas vyvolá hlad, neb jídlo mu žaludek prázdní“, příběh nemůže skončit jinak, než

13 Tato i následující citace z Ovidia jsou převzaty z překladu Ivana Bureše. Ovidius: *Proměny*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1974.

že – poté co vyčerpá všechny zásoby – bude požírat sám sebe: „ukájel tělo své tím, ten nešťastník, sám že je trávil“. Obě epizody, které prostřednictvím stromu propojují téma zázračného zrození z dřeva s tématem neukojitelného hladu, byly později v následujících kulturách znovu zpracovány mnoha umělci, mimo jiné například Dantem Alighierim a Tizianem.

Po pravdě řečeno, ani z folkloristického hlediska *Otesánek* nepředstavuje žádné zvláštní novum,¹⁴ je to typický „kumulativní příběh“ či „řetězová pohádka“, čili jeden z těch příběhů, ve kterých se jednotlivé prvky opakují, dokud nějaká událost nezpůsobí přerušení vzniklého řetězu, který se v té chvíli v opačném sledu zase rozpadne.¹⁵ Po začátku, který se poji k nějaké banální situaci, se protagonistovy činy obvykle rozvíjejí v obludném crescendu, prostřednictvím opakování některých neměnných syntaktických jednotek, a tíhnou přitom k veršované a rýmované formě. Pohádky s kouzelnými formulami jsou v ATU očíslovány od 2000 do 2199 a řetězové pohádky jsou tradičně katalogizovány jako ATU 2027 a 2028 (a motivy v nich obsažené jako Z20–Z59). Hlavní téma *Otesánka* odpovídá motivu

14 Viz také zběžné poznámky J. Jecha „Poznání prvotní formy či výsledné formy? (Dvě metody historického přístupu k lidové próze)“, *Český lid*, 1966, r. 53, č. 5, s. 259–270.

15 V. J. Propp, „La fiaba cumulativa russa“, *Ricerche semiotiche. Nuove tendenze delle scienze umane nell'Urss*, (eds.) J. M. Lotman e B. A. Uspenskij, italský překlad C. Strada Janovič, Torino: Einaudi, 1973, s. 87–106. Česky in Týž, *Morfologie pohádky a jiné studie*, Jinočany: H & H, 1999.

Z31.3.2, *Tlustá kočka*, a tomu bezprostředně následujícímu, Z31.3.4., *Obr/vlk, kterého rozřízli*. V pohádce *O tlusté kočce* zvíře v nepřítomnosti své paničky zhltně nejdřív ovesnou kaši, pak miskou a vařečku, pak pokračuje a spolkně paničku a další zvířata a přitom stále opakuje frázi „I ate the porridge [...] I will eat you“, až z té přemíry jídla nakonec praskne. Motivická blízkost s Otesánkem je zjevná, ostatně stejně jako když se přeneseme na druhý konec Evropy s ruskou pohádkou *Glinjanyj pareněk* [Hliněný chlapeček]. V té si dva bezdětní staroušci uplácají z hlíny dítě a to pak schramstne rodiče i celou dlouhou řadu dalších osob, než je nabere na rohy kozel, který hlínu rozbije a umožní všem, aby vylezli ven živí a zdraví.

V českém prostředí vytvořil schematizaci řetězových pohádek jako první Václav Tille, který k tématu, jímž se zabýváme, poskytl následující definici: „Bumbrlíček narodí se bezdětným manželům (z pařezu, hrachu a p.), hltá chleby, jídlo, rodiče, pak cestou vůz, stádo, sekáče atd., až mu chytrá babka rozřízne břicho a vše z něho zas po řadě vyjde.“¹⁶ Český badatel pak popisuje značné rozšíření tohoto tématu a dokládá jeho různé varianty, což nás přirozeně přivádí

16 Václav Tille, „Polívkovy studie ze srovnávací literatury“, *Sborník prací věnovaných Prof. Dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám Společnosti národopisného musea československého v Praze*. Uspořádal Dr. Jiří Horák. Praha: Společnost Národopisného musea československého, 1918, s. 1–216, cit. s. 146. Nyní také viz J. Otčenášek, *Antropologie narativity*, cit. dílo, s. 65–67.

k zamyšlení nad otázkou, jaký je vztah mezi tím, co Tille tvrdí ohledně Bumbrlíčka, a textem o Otesánkovi, který proslavil Erben?

Erbenova metoda

Pozorný čtenář si nemohl nevšimnout, že Erbenova verze *Otesánka* jako kdyby obsahovala rozličné „motivy“, víceméně nezávislé jednotky volně kladené vedle sebe:¹⁷ nalezení dítěte bezdětným párem,¹⁸ ožvládnuté dřevo,¹⁹ tvor, co sežere, na co přijde,²⁰ a konečně rozříznutí břicha, ze kterého vyjdou ven v opačném pořadí všechny oběti.²¹ Nejznámější je zřejmě ten poslední, obsažený i ve slavných pohádkách jako *O červené Karculce* nebo *O sedmi kůzlátkách* a rozvedený v mnoha dalších verzích, založený i na jiných zvířatech: kocourovi, medvědovi, nebo dokonce i rybě.²² Německá

17 Pokud jde o motivy rozšířené v literatuře pro děti, velký počet dokladů v pohádkovém fondu z celého světa sebrala, třebaže vycházela z ne vždy důvěryhodných překladů, Margaret Read MacDonald, *The Storyteller's Sourcebook: A Subject, Title, and Motif Index to Folklore Collections for Children*, Detroit: Gale Group, 1982; Táž – Brian W. Sturm, *The Storyteller's Sourcebook: A Subject, Title, and Motif Index to Folklore Collections for Children 1983–1999*, Farmington Hills (MI) 2001.

18 Je to motiv T676 *Bezdětný pár adoptuje zvíře jako náhradu za dítě*.

19 Viz motiv A1252 *Stvoření člověka ze dřeva*.

20 Motiv je označen zkratkou Z33.9 *Vyřezávaná dřevěná hračka sní...*

21 Viz motiv F913 *Oběti zachráněné z polykačova břicha*.

22 Viz komentář k pohádce *Der Wolf und die sieben jungen Geißlein in Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm I.*, eds. J. Bolte – G. Polívka, Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung Theodor Weicher, 1913, s. 40.

encyklopedie pohádek, jedno z nejucelenějších kompendií na dané téma, zařazuje Otesánka pod katalogové číslo ATU 406 *Lidožrout* a ATU 2028 *Řetězová pohádka*, či přesněji podkategorii *Pohádka o jídle*.²³ Také téma bezdětných rodičů je doloženo ve značném počtu textů, v českém prostředí velice často ve skupině příběhů, jež spadají pod kategorii ATU 650A *Silný Honza*.²⁴

Erben se na základě dobové mytologické teorie snažil překonat zmatek ve variantách jednotlivých textů tím, že rekonstruoval původního ducha pohádek.²⁵ Princip, na němž stavěl Erben své „umělecké pohádky, vycházející z lidového ducha“, popsal velice jasně Antonín Grund. Při rozboru jednoho z nejslavnějších textů *Tři zlaté vlasy děda Vševěda*²⁶ z roku 1860 Grund rekonstruoval autorovu „kombinatorní techniku“ a jeho hlavní zdroje a dospěl přitom k následujícímu souhrnnému soudu: „Skutečně pohádka by podávala

23 Kromě hesla J. R. Klímy, „Erben“, *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*, ed. K. Ranke, IV, Berlin: Walter de Gruyter, 1984, s. 120–122, viz také heslo M. Rumpfa, „Fressenmärchen“, tamtéž, V, 1987, s. 258–266 a heslo S. Wienker-Piephové, „Kettenmärchen“, tamtéž, VII, s. 1194–1202.

24 V. Tille, *Soupis českých pohádek*, díl II., sv. II., Praha: Česká akademie věd a umění, 1937, s. 56–62.

25 J. Jech, „Pohádky Karla Jaromíra Erbena v ústním podání“, *Český lid*, 1971, r. 57, č. 2, s. 65–75.

26 Text, který by měl odhalovat „jednu stránku našeho dávného života se solární teorií mytologickou“, je přeložen do italštiny ve studii Emílie Tezy: *I tre capelli d'oro del Nonno Satutto. Novellina boema*, Bologna: Fava e Garagnani, 1866, cit. na s. 12.

pěkný doklad solární teorie mytologické, jež zdůrazňovala uctívání zimního slunovratu u Slovanů, kdyby nebyla skrz naskrz umělým výtvozem básníkovým, který se tentokráte opíral o široké znalosti slovanských i neslovanských látek.”²⁷

Ohledně *Otesánka* Grund napsal, že „pohádku, v druhé půli shodnou s báčkorkou *O Bumbříčkovi* v Košínových *Národních pohádkách*, složil Erben také podle školní úlohy z r. 1854”.²⁸ Ten odkaz se samozřejmě vztahuje ke sbírce folklorních materiálů, kterou připravili žáci profesora Františka Čupra v letech 1850–1854, k níž měl Erben přístup.²⁹ V textu uchovaném v Erbenově archivu, pokud je nám známo dosud nevydaném, a který proto přepisujeme zde v příloze, neobživne pařízek, ale muž nalezne dítě v zavinovačce poté, co pařez vytáhne ze země.³⁰

Tyto úvahy nám dovolují dospět k závěru, že ve chvíli, kdy se Erben rozhodne přepracovat text, z něhož se stane jedna z jeho nejznámějších pohádek, téma už bylo doloženo v různých variantách a Otesánek rozhodně nepředstavuje prvního ze „žroutů“ v české literatuře 19. století.

27 A. Grund, *Karel Jaromír Erben*, Praha: Melantrich, 1935, p. 164.

28 Tamtéž, s. 167.

29 Větší část tohoto významného korpusu byla vydána teprve nedávno: *Černá nevěsta. Pohádky a pověsti spolupracovníků a studentů K. J. Erbena*, ed. J. Otčenášek, Praha: Plot, 2015.

30 Památník národního písemnictví, Literární archiv (LA PNP), K. J. Erben, Otesánek. Holič duch. Pohádky, rkp. cizí s poznámkami K. J. Erbena.

Nesyta

Je známo, že tatáž témata kolovala u mnoha českých autorů první poloviny 19. století a že metafora velkého jedlíka je jednou z těch, které v rozličných formách nalézáme ve více dílech. Jeden z prvních dokladů tohoto tématu znázorňuje nenasytnou manželku. Druhý svazek sbírky slovenských lidových písní uspořádané a vydané Jánem Kollárem roku 1835 pod názvem *Národné zpiewanky* obsahuje v oddílu „zábavné písně“ skladbu *Nenasyta*,³¹ převzatou pak (pod názvem *Nesyta*) ve dvou různých verzích doprovázených notovým záznamem v Sušilově sbírce *Moravské národní písně* z roku 1859.³² Obě rozvíjejí téma „našeho Adama“, který se oženil a přivedl si domů nenasytnou ženu, a postupné pokusy utišit ženin hlad a žízeň jsou prokládány opakováním vět „že by eště papala/bumbala“. Jméno „Nesyta“ nebo „Nesýta“ uvádějí dobové slovníky jako zkrácený tvar substantiva „nenasyta“, jež odpovídá německému výrazu „Nimmersatt“ čili „nikdy sytý“,³³ jak dokládá už v roce 1836 slavný slovník Josefa Jungmanna.³⁴

31 J. Kollár, *Národné zpiewanky čili písně světské Slowakůw w Uhrách*, 2, Budín: Král. univ. tisk, 1835, s. 118.

32 F. Sušil, *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*, Brno: Karel Winiker, 1859, s. 710.

33 J. Gebauer, *Slovník staročeský*, 2, Praha: Česká grafická společnost „Unie“, 1916, s. 628.

34 *Slovník česko-německý Josefa Jungmanna*, 2, Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna, 1836, s. 701.

Božena Němcová v šestém svazku svých *Národních báchorek a pověstí* publikovala roku 1847 už složitější text nazvaný *O Nesytovi*.³⁵ Je to příběh, který byl často analyzován kvůli svému výraznému sociálnímu podtextu a ve skutečnosti rozvíjí zápletku dvou rozdílných pohádek *Silný Honza* (AUT 650A) a *Muž, který přikládá pod kotlem v pekle* (ATU 475). Venkovan marně čeká na dědice, ale Všemohoucí vyslyší jeho prosby a manželka konečně porodí syna tak žravého, že už po třech dnech je nucená ho krmit krupicovou kaší, pak krajíci chleba atd. Chlapec je díky rychlému růstu ve dvanácti letech už stejně silný jako jeho otec a kvůli své nezřízené žravosti je poslán pryč z domu.³⁶ V přepracování Němcové pak příběh sleduje, jak už bylo řečeno, jinou narativní linku, takže Tille ho kvůli dohodě, kterou hrdina uzavře s čertem a díky níž nahromadí jmění a ožení se s princeznou, zařadil do oddílu Čertův švagr (zde již citovaný ATU 475).³⁷ Případ Němcové není ostatně ani trochu nezvyklý, jelikož motiv neukojitelného hladu se v jiném kontextu objevuje například v příběhu *Mladý obr* bratří Grimmů, kde se

35 B. Němcová, *Národní báchorky a pověsti*, 6, Praha: Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila, 1847, s. 100–115.

36 Do němčiny byla pohádka záhy přeložena jako „Nesyta, der Nimmersatte“, A. Waldau, *Böhmisches Märchenbuch*, Prag: J. Gerzabek, 1860, s. 288–302.

37 V. Tille, *Soupis českých pohádek*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1929, s. 201–206; Týž, *České pohádky do roku 1848*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 150.

znovu váže na hrdinovu nadpřirozenou sílu, nebo ve slovenské historice *Prípovedka o Žrutovi*, uchované v jednom rukopise z poloviny 19. století.³⁸ I to potvrzuje, že v pohádkářské tradici můžou být tytéž motivy využity v odlišných kontextech jako zahájení vzájemně odlišných příběhů. Další verze pochází z odkazu Františky Stránecké a má strukturu podobnější té Erbenově, i když ve skutečnosti byla vydána v odstupu desítek let. Vypráví příběh dítěte nalezeného při kopání v zemi: nejdřív se najde čapka, pak hlava, pak ruka... až nakonec vyskočí kluk jako buk s neukojitelnou chutí k jídlu. Za stálého opakování věty „rajdáte, rajdáte, já bych jedl“ spolkně celou řadu postav, dokud nepotká stařenku se srpem, která mu nakonec rozpáře břicho a zachrání všechny oběti.³⁹

Bumbrlíček

Grund však Erbenův inspirační zdroj neidentifikoval s Nesytou, nýbrž s jiným z velkých jedlíků českého literárního 19. století, Bumbrlíčkem. Podle etymologického slovníku je české substantivum „pimprle“ nebo „pumperle“ odvozeno z německého „Pumpnickel“, kašpara z loutkových představení, a přiřazuje ho

38 J. Polívka, *Súpis slovenských rozprávok*, V, Turčiansky Sv. Martin: Matica Slovenská, 1931, s. 129–131.

39 F. Stránecká, *Pohádky, I.*, z rukopisné pozůstalosti k tisku upravil Dr. M. Remeš, s poznámkami Prof. Dr. J. Polívky, ilustroval Jar. Nejedlý, Olomouc: nákladem R. Prombergera, 1927, s. 60–61.

k lidem nízké postavy, zatímco ve významu „bumbrlík“, s jasnou asonancí se slovesem bumbat, označuje spíš pupkáče, co rád jedí.⁴⁰ První pohádka, ve které se objeví jako protagonista, je obsažena v pátém svazku sbírky Josefa Košína z Radostova *Národní pohádky* z roku 1856,⁴¹ ve skutečnosti však byla publikována už o rok dříve ve třetím svazku časopisu *Diblík*, ale bez uvedení autora.⁴² Bez jakékoli zmínky ohledně jeho narození se tuctové dítě postupně promění v neúnavného jedlíka. Bumbrlíček sežere, v následujícím pořadí, matku, otce, dva pastýře, jednoho i s jeho vepří, dalšího i s ovčáckým psem a kůzlátky, venkovana s povozem naloženým senem atd., až mu nakonec jedna stařenka rozřízne břicho nožikem a pak chodí od vsi ke vsi a všude ten podivný příběh vypráví. Za zmínku stojí některé podobnosti s Erbenovým textem, například pes, co doprovází pastýře, nebo opakování věty: „Byl jsem tam, / sněd jsem tam: [...] a tebe taky sním,“ která je zjevnou předlohou obdobné struktury (rytmicky důraznější) v Erbenově textu: „Jed jsem, / sněd jsem: [...] a tebe taky ještě sním!“⁴³

40 *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952, s. 273.

41 Existuje ještě druhé vydání sbírky z roku 1872 a třetí z roku 1883, zde viz „O Bumbrlíčkovi“, Josef Košín z Radostova, *Národní pohádky*, V, Praha: Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila, 1856, s. 63–72.

42 „O Bumbrlíčkovi (Národní pohádka)“, *Diblík*, 3, Praha 1855, s. 50–56.

43 Viz nedávné vydání K. J. Erben, *Kytice / České pohádky*, ed. M. Otruba, Brno: Host, 2013, s. 202–205.

Jde o postavu, která se v průběhu 19. století těšila dost obstojné oblibě, jak proto, že ji převzali různí spisovatelé, tak i díky tomu, jakým způsobem ji využil lidový jazyk.⁴⁴ Zejména časopis *Humoristické listy* otiskl několik ilustrací, které si dělaly legraci z nenasytného apetitu Pruska, poprvé v roce 1865,⁴⁵ podruhé roku 1870.⁴⁶ V roce 1876 pak tento časopis znovu otiskl text pohádky vydané Josefem Košínem a doprovodil ji řadou „maďarských obrázků“.⁴⁷ Kromě jazykového využití Bumbříčka, jež dokládají mnohá dobová periodika, je třeba připomenout alespoň humoristickou povídku Bohdana Kaminského z konce 19. století⁴⁸ a zdařilou divadelní adaptaci Václava Sedláčka.⁴⁹

Nevděčné kuřátko

Další variantou, která však byla doložena až mnohem později, ale je známá v zahraničí díky překladu do

44 Srov. také německý překlad in A. Waldau, *Böhmisches Märchenbuch*, cit. dílo, s. 494–501.

45 *Humoristické listy*, 1865, 7, 47, s. 373.

46 Tamtéž, 1870, 12, 37, s. 148.

47 „Pohádka o Bumbříčkovi. S maďarskými obrázky“, tamtéž, 1876, 18, 30, s. 235–237.

48 Existují i dřívější vydání, poslední nese dataci 1898, B. Kaminský, *Bumbříček a jiné humoresky*, Praha: Josef R. Vilímek, 1912, s. 13–76.

49 V. Sedláček, *Bumbříček aneb Honza žrout: Veselá pohádka ve 4 jednáních*, Praha: Thalie, umělecký divadelní závod Václava Sedláčka, 1913 (a několik pozdějších reedic).

angličtiny,⁵⁰ je pohádka *O nevděčném kuřátku*, v níž nenasytné kuře postupně požírá osoby a věci, sežere dokonce celý regiment vojáků, než spolkně kočku, která mu drápy roztrhne vole a vysvobodí tak sebe i všechny ostatní. Text vydal František Bartoš, ale s poznámkou, že pohádka je bohužel na Moravě málo známá a zasloužila by si být více šířena, čímž ztížil její časové umístění vzhledem k dalším pramenům, o nichž jsme se zmínili.⁵¹

Otesánek

Tohle je tedy kontext, ve kterém Karel Jaromír Erben (1811–1870) vydal roku 1865 svou slavnou sbírku stovky slovanských pohádek a bájí, která obsahuje také nejznámější z českých příběhů o jedlících.⁵² Sbírkou ve

50 „Kurátko The Terrible. The story of an ungrateful Chick“, *The Shoemaker's Apron. A Second Book of Czechoslovak Fairy Tales and Folk Tales*, ed. P. Fillmore, New York: Harcourt, Brace and Company, 1920, s. 93–97.

51 Reprint druhého vydání sbírky, které vyšlo v roce 1898 (první vydání je z roku 1888) se objevil před nedávnem: F. Bartoš, *Naše děti. Jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesie, zábavy, hry i práce společné*, Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně 2005, s. 35–37 (text je obsažen také in Týž, *Domácí čítanka. Z lidu pro lid*, Brno: Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje, 1900, s. 38–39). Srov. také V. Tille, *Soupis českých pohádek*, cit. dílo, s. 514–515.

52 *Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních. Čítanka slovanská s vysvětlením slov*, Praha: I. L. Kober, 1865, s. 21–24.

skutečnosti, jak bylo tehdy zvykem, vycházela postupně, po svazcích, a ten s Otesánkem musel být vydán v létě roku 1862, protože právě v té době je inzerován v českém tisku,⁵³ zatímco Erben kompletní sbírku svých českých pohádek nikdy nevydal a první knižní edice celého korpusu textů je mnohem pozdějšího data.⁵⁴

Ohledně geneze textu nám nicméně poskytuje přesné údaje Erben osobně a v plánovaném slovníku slovanské mytologie, který zůstal ve formě rukopisu a byl publikován teprve nedávno, se pozastavuje u dvou motivů, jež jsou pro naše pojednání důležité:

1. „Dítě z polínka učiněné rostlo, lovilo ryby – vědma ho odnesla atd., jako při perníkove chaloupce (dítě = léto, vědma = zima)“⁵⁵ – s odkazem na první sešit slavné sbírky ruských pohádek Alexandra Nikolajeviče Afanasjeva z roku 1855 a jednu slovinskou sbírku Matiji Kračmanova Valjavce z roku 1858;
2. Otesánek – s odkazem na Josepha Haltricha: *Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen* (1856).⁵⁶

53 Viz inzeráty in *Lumír*, 1862, 29, s. 695; *Obecné listy*, 1862, 29, s. 347.

54 K. J. Erben, *České pohádky*, ed. V. Tille, Praha: Jan Laichter, 1905.

55 K. J. Erben, *Slovník slovanského bájesloví*, in Týž, *Slovanské bájesloví*, Praha: Etnologický ústav AV ČR, Slovanský ústav AV ČR, 2009, s. 330.

56 Tamtéž, s. 381.

Jsme tedy schopni s oprávněnou jistotou identifikovat pramen, odkud Erben převzal počáteční motiv s dřevěným polenem, který v ostatních analyzovaných příběžích chybí. Původ je tedy v ruské pohádce *Terjošečka*, ve které stařík se stařenkou, kteří si tolik přáli mít dítě, vezmou kus dřeva, zabalí ho do peřinky a vloží do kolébky, čímž vyvolají proměnu polena v živého tvora, kterého bude pronásledovat zlá čarodějnice (pohádka proto spadá do kategorie ATU 327 *Dítě a lidožrout*).⁵⁷ Lehce spřízněný je s touhle pohádkou Kulihrášek, kde žena sní hrášek a otěhotní (ATU 312 *Záchrana bratrem*), kterého Erben převzal z jedné běloruské pohádky, vydané též Afanasjevem, a zařadil ho do své sbírky slovanských textů.⁵⁸ Za pozornost stojí fakt, že slovo *kulihrášek* se poté uchytilo v češtině ve významu „tlusté dítě“.⁵⁹

Další zdroj, který Erben uvádí, Valjavcova sbírka, obsahuje pouze jeden krátký text, v němž ďábel opracovává dřevo a přivede tak k životu dítě, a má pravděpodobně za úkol dokázat rozšíření motivu na celou slovanskou oblast.⁶⁰

57 Česky byl text vydán in A. N. Afanasjev, *Ruské lidové pohádky*, ed. K. Dvořák, Praha: Odeon, 1984, s. 101–103.

58 K. J. Erben, *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, Praha: Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1869, s. 131–136. Srov. také in A. N. Afanasjev, *Ruské lidové pohádky*, cit. dílo, s. 126–138.

59 Viz V. Šmilauer, „Výklady slov“, *Naše řeč*, 1941, r. 25, č. 8, s. 242–247.

60 „Podvržek“, *Narodne pripovjedke skupio u i oko Varaždina Matija Kračmanov Valjavec*, Varaždin: Josp. pl. Plazer, 1858, s. 235–236.

Odkaz na sbírku Josepha Haltricha se týká pohádky *Der Eisenhans*, příběhu staré manželské dvojice, která nemá děti, a manželka proto navrhne kováři, aby jim ho vyrobil z oceli, a i z tohoto dítěte se brzy vyklubou nenasytný jedlík.⁶¹ Bohatá kartotéka uchovaná v autorově archivu obsahuje též explicitní odkaz na kategorii *O silném Jankovi*, v rámci které jsou uvedeny již zmíněný text Boženy Němcové *O Nesytovi* a příběh *O silném Honzovi* publikovaný v různých sbírkách té doby, čímž se potvrzuje vazba mezi všemi analyzovanými prameny.⁶² Nemáme tedy co do činění s tradiční pohádkou, jež si žila nezávislým životem, ale s jistým počtem motivů, které sebrali nebo rekonstruovali různí autoři a stvořili tak jejich rozdílné kombinace.

Erbenova nesporná dovednost vyjde jasně najevo, když jeho text podrobíme srovnání s verzemi, jimiž se údajně inspiroval. *Bumblíček*, vydaný Josefem Košíkem z Radostova v roce 1855, je spíše než pohádka jakási vyprávěnka postrádající zvláštní rytmus, která se dlouze pozastavuje u podružných detailů a schází

61 „Der Eisenhans“, J. Haltrich, *Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen*, Berlin: J. Springer, 1856, s. 77–82.

62 LA PNP, K. J. Erben, Kartotéka. Obsahy jednotlivých pohádek podle různých pramenů, řazeno abecedně podle námětů, odkazy na prameny (rukopisný či tištěný). Srov. jednu verzi in *Pohádky a pověsti našeho lidu. Z národopisných sběrů akademického spolku Slavia*, ed. K. Dvořák, Praha: Odeon 1984, s. 163–168.

jí skutečný dramatický rozměr. „Školní“ verze dochovaná v Erbenově archivu a datovaná 2. únorem 1854, třebaže neobsahuje Otesánkovy věty tíhnoucí k verši, se už vyznačuje hutnou strukturou, podobnějšími postavami a nabízí jasné vysvětlení protagonistova jména: „Že pak bylo [dítě] nalezeno, když muž pařízek otesával, dali mu jméno ‚Otesánek‘.“

Erbenem rekonstruovaná pohádka se ale hodně liší, počínaje odstraněním komického prvku a monumentalizací hrdinovy postavy. Rytmus textu je mnohem sevřenější a je přerušovaný řadou veršovaných intermezz, která fungují jako pravé a nefalšované „formule“ (maminčina ukolébavka a seznamy jeho obětí). I v tomto případě si Erben počínal, jako by byl „restaurátorem, který vrací věkem zašlému šperku jeho lesk“,⁶³ když rekonstruoval bájeslovný náboj, který v sobě musí nést každá pohádka. I Otesánek tudíž ospravedlňuje názor Němcové, že Erben skutečně představoval „našeho českého Grimma“.⁶⁴

Na rozdíl od jiných autorových textů musel být úspěch této pohádky rychlý, neboť v jednom textu věnovaném východočeským nářečím byl Erbenův Otesánek přeložen už v roce 1863 pod názvem *Pohádka*

63 D. Klímová, „Umělecká transformace folklórních vyprávěčských postupů v Erbenových pohádkách“, *Česká literatura*, 1971, č. 5/6, s. 428–451, cit. s. 434.

64 B. Němcová, *Listy*, II, Praha: Československý spisovatel 1952, s. 170–171. Dopis Pavlu Dobšínskému z prosince 1855.

o Votesánkoj.⁶⁵ Na folkloristické úrovni je kolování textu doloženo teprve následně, například v roce 1906,⁶⁶ a další varianta, mnohem pozdější, s názvem *Votešánek* byla sebrána v roce 1958, s jediným zásadním rozdílem, a sice, že v tomto případě vezme dlouhé nůžky a rozřízne mu břicho jedna mazaná Cikánka.⁶⁷

Ale čím lze vysvětlit úspěch Otesánka v porovnání s ostatními traktovanými jedlíky? Můžeme pouze předložit několik hypotéz: pružnost pohádky vybízí k dlouhé řadě různých interpretací (například v psychoanalytickém klíči), Erbenův styl učinil pohádku nepochybně mnohem ironičtější a podobnější antické báji a konečně se můžeme i domnívat, že nejasnost hrdinova jména, inspirovaného osekávaním dřeva, jí dodala dramatičtější atmosféru než jeho komické varianty.

Možná i metaforické užití v protiněmeckém klíči, které jsme zaznamenali už u Bumbrlíčka, mohlo se hrát nikoli podružnou roli. Je totiž zajímavé, že několik měsíců před vydáním Erbenova textu, v září 1861, použil pohádku anonymní autor, který tvrdil, že ji slyšel jako dítě, v textu vztahujícím se k trvalým polemikám ohledně výuky němčiny v českém školském systému.

65 J. Jireček, „Podřečí východních Čech“, *Časopis Musea království českého*, Praha: Nákladem Musea království českého, 1863, r. 37, č. 4, s. 344–345.

66 Text byl publikován in J. Jech, „Pohádky Karla Jaromíra Erbena“, cit. dílo, s. 70.

67 J. Jech, *Lidová vyprávění z Kladska*, Praha: SNKLHU, 1959, s. 400–401.

Venkovan si přinesl z lesa domů borové poleno, které díky teplu kamen obživlo a získalo vzhled nenasytného obra a ten pak sežral celou vesnici svých rodičů, až mu nakonec jedna mazaná stařenka rozřízla břicho svým špičatým nosem. Autorův vzkaz v kontextu debaty ohledně školského systému je zcela jasný: Čeká Otesánkův osud i ty, co chtějí i nadále utlačovat českou kulturu?⁶⁸

Symbolické užití tématu Otesánka je pak doloženo k mnoha pozdějších textech, stačí z nich na tomhle místě připomenout jeden, vydaný asi o deset let později. Pohádka (ve které rozřízne Otesánkovi břicho nožem přítel Kašpar) se zde explicitně obrací proti těm, kdo „mají národy v žaludku“, ale pak je nedokážou strávit, protože „Čech zůstal Čechem, Rumun Rumunem, Slovinec Slovincem, Srb Srbem, Horvat Horvatem, Tyrolák Tyrolanem, Polák Polákem, Rusín Rusínem“. Takže poté, co autor v jistém smyslu předpoví to, co se pak stane na konci první světové války, nevyhnutelná rétorická otázka na závěr zní: „Co se asi stane, až nový Kašpar rozřízne Otesánkovi břicho?“⁶⁹

Pokud byla idea národních pohádek sbíraných v 19. století coby výrazu skryté duše jednotlivých národů už zcela překonaná, Otesánek však mohl skutečně

68 „Naše školy a kulturonosci“, *Pozor*, 1861, 71, s. 286–287.

69 „O nenasytném Otesánkovi. Pohádka s mravním naučením“, *Obrana*, 1870, 4, s. 47.

fungovat jako metafora situace obyvatelstva jednotlivých zemí rakousko-uherské monarchie, pohlčeného ve státním celku mnohem větším než jejich vlast, ale stále čekajícím na to, až ho nějaká sašenka, kočka, Cikánka, nebo dokonce kuře osvobodí. Nebo tak aspoň mohla působit nová aktualizace metafory žrouta učiněná Klementem Gottwaldem v předvečer druhé světové války: „Zkrátka: henleinovský bumbříček je velký nenasyta. Nedostane-li zavčas náhubek, je schopen postupně spolýkat všechno.“⁷⁰

Otesánek

Báchorka

O samotě u lesa ve skromné chaloupce byl živ muž se ženou, požívající plodův svého malého hospodářství, ježto pracně rukama vzdělávali. Byli chudí, ale přece si přáli, aby jim bůh nějakého potomka udělil, jemuž by mohli někdy všechno jmění zanechat; přání jejich však zůstávalo nevyplněno.

Bylo to na podzim, když jednou muž šel dle svého zvyku do lesa, by pařízky vykopával. I byl právě zabrán horlivě do své práce a v duchu boha za dědice opět žádal; jaké ale podivení jeho, spatřiv po vykopání pařezu pod ním v plenkách zavinutého malého chlapečka,

70 K. Gottwald, *Spisy, 8. 1937–1938*, Praha: SNPL, 1953, s. 238.

jenž se žalostivě semo tam třepal a žádostivě ručičky po muži vztahoval.

Narychlo nechal tento své práce a vzav děťátko do náručí chvátal s ním domů. „Ženo,“ pravil doma, „vždyckys’ si přála mít dítě – tu je máš; jistě je nám sám pán bůh nadělil.“

A žena plesala radostí nad malým nemluvnátkem, děkujíc muži, že jí to malé divůče přinesl. Že pak bylo nalezeno, když muž pařízek otesával, dali mu jméno „Otesánek“.

Nato přinesla žena rychle mléka, by dítě nakrmila. Ale ono jedním douškem vypilo plný hrneček mléka, a ještě chuť ukazovalo. I přinesla žena znovu plný hrneček, ale i ten byl hned vyprázdněn. Také však Otesánka přibývalo; vyrůstal před jich očima, vymotal se ze zavítí, skočil s postele a běhal po zemi. Muž i žena spínali ruce nad takovým divotvorným dítětem, ale pro nával první radosti nedali nelibosti žádného místa.

Mezi tím zadělala žena na chléb a uvařila oběd; postavila pak na stůl dvě mísy polívky a bochník chleba. Sotva že to Otesánek spatřil, přiskočil ke stolu, a než se tatík s mámou nadáli, již to snědl.

„Pán bůh s námi, to je žrout!“ zvolala žena, „cos mi to přinesl za dítě?“

Bylo však už pozdě; Otesánka zase přibylo, a v rozdrážděné hltavosti snědl dízi i s těstem, pak se zamračil, rozpřáhl – a polknul muže i ženu, své opatrovníky. Nato vyjedl všechnu potravu, kde jaká

v chaloupce byla, a jsa s tím hotov, vydal se na cestu do jiné dědiny.

Na osamělé cestě potkal dvě panenky, které nesly na zádech v putýnkách mnoho lahodných, v městě nakoupených věcí. Spatřivše Otesánka nemohly se smíchu zdržeti a zvolaly obě najednou: „Otesánku, ty jsi tlustý, copak jsi jedl?“ Ale Otesánek se zamračil, rozpřáhl ruce, a hbitě obě panenky, jednu po druhé, do sebe shtil.

A zase kráčel dále. Bylť už nesmírně vyrostl i ztloustl. Z podálí spatřil pastýře, jenž bělorouné ovce na stráni pásł. Otesánek jsa při chuti zaměřil si k němu.

Užaslý pastýř chvíli na něj hleděl, pak se ale usmál, řka: „Otesánku, kdepak jsi byl na hodech, žes tak vypasen?“

Otesánek se opět zamračil a hněvivě odpověděl: „Když jsem toho už tolik snědl, také ty ještě s tvými ovceři místa ve mně najdeš.“ A v okamžení nebylo po pastýři a jeho ovceři ani památky. Po té hostině zas dále se ubíral.

Dlouho nepotkal nikoho, až došel k jednomu poli, zastal tam stařici, ana tam zelné lávky okopávala.

Stařice jej pozorovala, neříkala však ničeho. Otesánek vida, že si ho stařice příliš nevšímá, nebyl hněvem rozpálen, jako když se mu někdo smál, a proto také z počátku na bábu nešel. Vytrhl si několik hlávek, chtě je schroupati; ty mu však nikterak nechutnaly. Vidouc stařice, jak Otesánek jí kazí zelí, rozpálila se

hněvem, řkouc: „Otesánku, pročpak mi trháš hlávky a kazíš pole?“

I rozhněval se Otesánek pro tu domluvu, a namířil si na bábu. Ta ale úmysl jeho uhodla, a chopivši se své motyčky prorazila Otesánkovi břich; Otesánek se svalil mrtev k zemi a valem se vyřinuli z něho muž a žena – jeho opatrovníci, panenky s putýnkama a pastýř se stádem ovceři. Všickni se radovali z obnoveného života, a oni manželé, kteří malého Otesánka ošetřovali, poznali v jeho vyskytnutí se boží trest pro svou nespokojenost s vezdejším osudem.

2/2/1854

Přeložila PhDr. Alice Flemrová, Ph.D.

Otesánek, Bumbříček e altri mangioni nella letteratura ceca del XIX secolo

Alessandro Catalano

Otesánek, la terribile fiaba ceca sul bambino che divora i propri genitori, è stata interpretata nel 2000 dal regista Jan Švankmajer come una metafora del presente, di un mondo in cui “la televisione, i film commerciali e la pubblicità inculcano incessantemente nella testa [dell’uomo] come deve vivere e soprattutto come deve consumare”⁷¹. Gli spettatori del film, all’estero conosciuto anche con il titolo *Little Otik*, si troverebbero dunque davanti “il dramma dello scontro tra l’immaginazione irrazionale dell’antica fiaba da un lato e l’utilitarismo e il pragmatismo del ‘buon senso’ delle tendenze odierne dall’altro”⁷². Per quanto forte sia stato il processo di riattualizzazione di *Otesánek* da parte del regista surrealista ceco, la sua rielaborazione cinematografica non è stata né la prima né l’ultima delle versioni della fiaba resa celebre nel XIX secolo da Karel Jaromír Erben e presto tradotta in varie altre lingue.⁷³

71 “Otesánek – doplnění explikace”, J. Švankmajer, *Síla imaginace. Režisér o své filmové tvorbě*, Praha 2001, p. 200.

72 Ivi, p. 201.

73 La fiaba è stata tradotta in inglese nel volume di J.T. Naaké, *Slavonic Fairy Tales. Collected and translated from the Russian, Polish, Servian and Bohemian*, London 1874, pp. 226–231.

Contenuta in quasi tutte le raccolte di fiabe tradizionali ceche, *Otesánek* è una storia molto nota, illustrata nei decenni da vari artisti più o meno noti (Artuš Scheiner, Cyril Bouda, Jiří Trnka, Eva Švankmajerová, Pavel Šrut etc.)⁷⁴ e riutilizzata in innumerevoli varianti dalla cultura popolare.⁷⁵ Una coppia che non può avere figli “adotta” un ceppo di legno levigato (*tesat* vale in ceco lavorare, cesellare il legno), che presto si trasforma in un insaziabile creatura che divora ogni cosa, fino a quando non incontra una vecchietta che le apre la pancia con una zappa, permettendo così l’uscita, in ordine inverso, di tutti coloro che erano stati divorati. Solo per fare qualche esempio in ordine sparso, una delle storie dei celebri protagonisti del giornalino per bambini *Čtyřlístek* [Quadrifoglio] è intitolata *Otesánek*,⁷⁶ nel 1909 František Jaroš ne ha pubblicato una riduzione per il teatro⁷⁷ e nel 1940 persino un’edizione

74 Per quanto riguarda le illustrazioni di Scheiner si veda K.J. Erben, *České pohádky*, Praha 1925–1926; per Bouda K.J. Erben, *České pohádky a báje*, Praha 1926; quelle di Trnka, accompagnate dalla riduzione in versi del poeta František Hrubín, sono apparse nel 1960 in un’antologia ripubblicata anche in tempi recenti, *Špalíček veršů a pohádek*, Praha 2013, pp. 94–96; per Švankmajerová si veda *Otesánek*, Praha 2004; per Šrut, infine, si veda *Velká kniha českých pohádek*, Praha: Pikola, 2017, pp. 30–35.

75 Una riproduzione non molto nota è contenuta in *Malý čtenář*, 1906–1907, 16, p. 24.

76 *Čtyřlístek*, 1993, 203, pp. 3–11 (la fiaba in quanto tale era già apparsa in precedenza).

77 Si veda la seconda edizione, F. Jaroš, *Otesánek. Žertovná pohádka o 4 obrazech*, Praha 1914.

ceca di *Pinocchio*, accompagnata dalle illustrazioni di Josef Lada, è stata ribattezzata in ceco *Otesánek. Pinocchiova dobrodružství* [Otesánek. Le avventure di Pinocchio].⁷⁸ Nonostante l'indubbio successo, resta da ricostruire la storia di un motivo molto comune nella letteratura ceca dell'Ottocento, non tanto per stabilire se la storia canonizzata da Erben rappresenti davvero una peculiarità nazionale, quanto per determinarne la genesi e il successo del tema.

Da decenni gli specialisti hanno ormai ricostruito la genesi e la filiazione delle principali fiabe tramandate in Europa, ma ciò non ha naturalmente impedito che molte di esse continuino a essere presentate al lettore con l'etichetta di "fiabe nazionali". Basta sfogliare del resto alcune raccolte recenti destinate al pubblico italiano per rendersi conto di quanto ancora sia produttivo il corpus creato a suo tempo da Erben e Božena Němcová.⁷⁹ Le fiabe fanno ormai parte integrante del patrimonio della letteratura per l'infanzia e vengono spesso ancora presentate come espressione di antichi miti e tradizioni nazionali, mentre meno noto è il legame della tradizione folclorica con le fonti letterarie (a partire dai grandi modelli di Giovanni Francesco

78 C. Collodi, *Otesánek. Pinocchiova dobrodružství*, traduzione di T. Kuška, illustrazioni di J. Lada, Praha 1940.

79 *Otesánek* è ad esempio contenuto nell'edizione a fumetti di Lucie Lomová, *Le più belle favole ceche*, Praga 2008, pp. 79-88.

Straparola, Charles Perrault e i fratelli Jakob e Wilhelm Grimm).⁸⁰

Nel contesto culturale ceco lo studio della fiaba europea è rimasto per lo più confinato nelle pubblicazioni scientifiche e una vera catalogazione moderna del patrimonio raccolto nel corso del XIX secolo è sembrata a lungo un miraggio.⁸¹ Solo negli ultimi anni, a partire dai lavori di Jaroslav Otčenášek, ha preso il via un processo di catalogazione del patrimonio folclorico ceco basata sul sistema internazionale sviluppato nel tempo da Antti Aarne, Stith Thompson e Hans-Jörg Uther (*The Types of the International Folktale*).⁸² Com'è ben noto a chi si è occupato dell'argomento, nonostante certe ambiguità ben evidenziate da Vladimir Jakovlevič Propp, il sistema permette di identificare velocemente ogni fiaba sulla base di una sigla e un numero. La nota fiaba di Erben *Živá voda* [L'acqua

80 La migliore presentazione scientifica del patrimonio folclorico ceco è probabilmente contenuta nel volume in tedesco curato da Jaromír Jech, uscito in due differenti edizioni. La seconda non contiene nessuno dei testi di cui ci occuperemo in questa analisi *Tschechische Volksmärchen*, Berlin 1984², la prima contiene invece il testo edito da Božena Němcová, „Von Nimmersatt“, Idem, Berlin 1961, pp. 110-120.

81 Per il contesto ceco resta essenziale il lavoro di K. Horálek, *Folklór a světová literatura*, Praha 1979.

82 Si veda J. Otčenášek, *Antropologie narativity. Problematika české pohádky*, Praha 2012 (con l'adattamento del sistema ATU al contesto ceco alle pp. 187-288). Del grande progetto editoriale *České lidové pohádky*, inaugurato pochi anni fa, sono finora stati pubblicati i volumi *Zvířecí pohádky a bajky* (Praha 2019) e *Kouzelné pohádky I* (Praha 2019).

viva] ricade ad esempio nella categoria ATU 551 ed è quindi immediatamente confrontabile con varianti analoghe raccolte in tutt'Europa. Thompson ha inoltre sviluppato un *Motif-Index of Folk Literature*, che permette di cogliere in modo più duttile la peregrinazione dei singoli motivi da una fiaba all'altra. In che modo questo sistema di catalogazione può aiutarci a cogliere la struttura di una fiaba apparentemente così ceca come *Otesánek*?

Il motivo dell'essere creato artificialmente che prende vita ha naturalmente radici molto antiche nella cultura occidentale, sia per quanto riguarda l'azione divina (oltre ad Adamo ed Eva si pensi agli uomini creati da Prometeo), che quella umana (la statua di Pigmalione). Anche l'eroe di legno, ben prima di essere codificato nella letteratura per l'infanzia nella figura di Pinocchio, era stato ritratto in epoca classica, in particolare nel libro decimo delle *Metamorfosi* di Ovidio. L'episodio è quello della figura incestuosa di Mirra, trasformata in albero con tutto il suo ventre gravido, che riesce alla fine a partorire attraverso un'apertura della corteccia: nasce così un bimbo vivo che piange, Adone ("sotto il legno la creatura mal concepita era cresciuta / e cercava una via per districarsi e lasciare la madre"). È interessante il parallelismo con la storia di Erisittone, raccontata nel libro ottavo: la profanazione di una quercia gli ha procurato quel "genere di pena che muoverebbe a pietà", farlo cioè "divorare

dai morsi della fame". Al risveglio, il sacrilego è colto da un'incontenibile "mania di mangiare" e "ciò che a intere città, / a un popolo intero potrebbe bastare, a lui, un uomo, non basta": / quanto più ingurgita nel ventre, tanto più lui brama". Se per il povero Erisittone "il cibo chiama / cibo: mangia, mangia, ma in lui sempre un vuoto si forma", la conclusione non può che essere, dopo aver bruciato ogni risorsa, quella di divorare se stesso, di "nutrirsi rosicando il proprio corpo". I due episodi, che attraverso l'albero legano il tema della nascita prodigiosa dal legno al tema della fame insaziabile, sono stati poi reinterpretati nella cultura successiva da vari artisti, tra cui ad esempio Dante Alighieri e Tiziano.

In verità nemmeno dal punto di vista folclorico *Otesánek* presenta particolari novità,⁸³ si tratta di una tipica "storia cumulativa" o "fiaba a catena", una di quelle storie cioè in cui i singoli elementi vengono ripetuti finché un avvenimento non provoca lo spezzamento della catena, che a questo punto si scioglie in senso inverso.⁸⁴ Solitamente, dopo un inizio legato a una situazione banale, le azioni del protagonista

83 Si vedano anche le veloci annotazioni di J. Jech, "Poznání prvotní formy či výsledné formy? (Dvě metody historického přístupu k lidové próze)", *Český lid*, 1966, 5, pp. 259-270.

84 V. J. Propp, "La fiaba cumulativa russa", *Ricerche semiotiche. Nuove tendenze delle scienze umane nell'Urss*, a cura di J. M. Lotman e B. A. Uspenskij, edizione italiana a cura di C. Strada Janovič, Torino 1973, pp. 87-106.

si sviluppano in un crescendo mostruoso, attraverso la ripetizione di alcune unità sintattiche fisse e manifestando una tendenza al verso e alla rima. Le fiabe a formula occupano i numeri ATU da 2000 a 2199 e le fiabe a catena sono tradizionalmente catalogate come ATU 2027 e 2028 (e i motivi in esse contenuti come Z20–Z59). Il tema principale di *Otesánek* corrisponde al motivo Z31.3.2, *The fat cat*, e a quello immediatamente successivo, Z31.3.4, *The troll/wolf who was cut open*. Nel *Gatto grasso*, in assenza della sua padrona, l'animale divora prima il porridge, poi la scodella e il mestolo, poi prosegue inghiottendo la padrona e altri animali, ripetendo sempre la formula "I ate the porridge [...] I will eat you", fino a scoppiare per aver troppo mangiato. La vicinanza del motivo con *Otesánek* è evidente, così come del resto, per passare dall'altra parte d'Europa, con la fiaba russa *Glinjanyj parenek* [Il ragazzo d'argilla]. In questa fiaba due vecchi senza figli creano con l'argilla un bambino, che poi inghiotte i genitori e una lunga serie di altre persone, prima di essere incornato da un caprone che distrugge l'argilla e permette a tutti di uscire sani e salvi.

Nel contesto ceco uno dei primi a fornire una schematizzazione delle fiabe a catena è stato Václav Tille, che a proposito del tema di nostro interesse ha fornito la seguente definizione: "Bumbrlíček nasce da una coppia senza figli (da un ceppo, da un pisello, etc.), divora il pane, il cibo, i genitori, poi lungo la strada

un carro, una mandria, un falciatore etc., finché una vecchietta scaltra gli apre la pancia e tutto esce fuori in ordine inverso"⁸⁵. Lo studioso ceco fotografa quindi una notevole diffusione del tema e ne attesta diverse varianti, inducendo naturalmente la riflessione su quale sia la relazione tra quanto afferma Tille a proposito di *Bumbrlíček*, e il testo di *Otesánek* reso celebre da Erben?

Il metodo di Erben

Un lettore attento non può non aver notato che, perfino a prima vista, la versione di *Otesánek* di Erben sembra contenere diversi "motivi", unità più o meno indipendenti giustapposte tra loro:⁸⁶ il ritrovamento

85 "Bumbrlíček narodí se bezdětným manželům (z pařezu, hrachu a p.), hltá chleby, jídlo, rodiče, pak cestou vůz, stádo, sekáče atd., až mu chytí babka rozřízne břicho a vše z něho zas po řadě vyjde", Václav Tille, "Polívkovy studie ze srovnávací literatury", *Sborník prací věnovaných Prof. Dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám Společnosti národopisného musea československého v Praze*. Uspořádal Dr. Jiří Horák. Praha 1918, pp. 1–216, qui p. 146. Si veda ora anche J. Otčenášek, *Antropologie narativity*, op.cit., pp. 65–67.

86 Rispetto ai motivi diffusi nella letteratura per l'infanzia, sia pure basandosi su traduzioni non sempre affidabili, un gran numero di attestazioni nel patrimonio favolistico di tutto il mondo è stato raccolto da Margaret Read MacDonald, *The Storyteller's Sourcebook: A Subject, Title, and Motif. Index to Folklore Collections for Children*, Detroit 1982; Idem – Brian W. Sturm, *The Storyteller's Sourcebook: A Subject, Title, and Motif Index to Folklore Collections for Children 1983–1999*, Farmington Hills (MI) 2001.

del bambino da parte di una coppia senza figli,⁸⁷ il legno che prende vita,⁸⁸ l'essere che divora ogni cosa⁸⁹ e, infine, il taglio della pancia e l'uscita nell'ordine inverso delle vittime.⁹⁰ Il più noto è ovviamente l'ultimo, contenuto anche in fiabe celebri come *Cappuccetto rosso* o *I sette capretti* e declinato in molte altre versioni, basate anche su animali diversi, un gatto, un orso o addirittura un pesce⁹¹. L'enciclopedia delle fiabe tedesca, uno dei compendi più completi sull'argomento, cataloga *Otesánek* come unione di ATU 406 *The Cannibal* e ATU 2028 *Kettenmärchen*, o più precisamente la sottocategoria *Fressenmärchen*.⁹² Anche il tema dei genitori senza figli è attestato in un gran numero di testi, nel contesto ceco molto spesso nell'insieme di storie che ricadono nella categoria ATU 650A *Giovanni il forte*⁹³.

87 Si tratta del motivo T676 *Childless couple adopt animal as substitute for child*.

88 Si veda il motivo A1252 *Creation of man from wood*.

89 Il motivo in questione è indicato con la sigla Z33.9 *Carved wooden doll eats....*

90 Si veda il motivo F913 *Victims rescued from swallower's belly*.

91 Si veda il commento alla fiaba *Der Wolf und die sieben jungen Geißlein* in *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm I.*, ed. J. Bolte – G. Polívka, Leipzig 1913, p. 40.

92 Oltre alla voce J.R. Klíma, "Erben", *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*, a cura di K. Ranke, IV, Berlin-New York 1984, pp. 120-122, si vedano anche M. Rumpf, "Fressenmärchen", *Ivi*, 5, Berlin-New York 1987, pp. 258-266; S. Wienker-Piepho, "Kettenmärchen", *Ivi*, 7, Berlin-New York 1993, pp. 1194-1202.

93 V. Tille, *Soupis českých pohádek*, Díl II. Svazek II., Praha 1937, pp. 56-62.

Basandosi sulla teoria mitologica dell'epoca, Erben ha cercato di superare la confusione delle varianti dei singoli testi, ricostruendo lo spirito originario delle fiabe.⁹⁴ Antonín Grund ha descritto molto chiaramente quale fosse il principio in base al quale Erben costruiva le sue "fiabe d'artista, create a partire dallo spirito popolare". Analizzando uno dei testi più celebri, *Tři zlaté vlasy děda Vševěda* [I tre capelli d'oro del Nonno Satutto],⁹⁵ del 1860, Grund ha ricostruito la "tecnica combinatoria" dell'autore e le sue fonti principali, giungendo al seguente giudizio complessivo: "E realmente la fiaba fornirebbe un'ottima testimonianza della teoria mitologica solare, che enfatizzava il culto del solstizio d'inverno da parte degli slavi, se non fosse in tutto e per tutto una creazione artificiale del poeta, che nell'occasione si è avvalso della sua ampia conoscenza di testi slavi e non slavi".⁹⁶

A proposito di *Otesánek*, Grund ha scritto che si tratta di „una fiaba, nella seconda parte coincidente con il racconto contenuto nelle *Fiabe nazionali*

94 J. Jech, "Pohádky Karla Jaromíra Erben v ústním podání", *Český lid*, 1971, 2, pp. 65-75.

95 In italiano il testo, che rivelerebbe "una pagina della antica nostra vita coi miti del sole", è stato tradotto nello studio di Emilio Teza in *I tre capelli d'oro del Nonno Satutto. Novellina boema*, Bologna 1866, cit. a p. 12.

96 "Skutečně pohádka by podávala pěkný doklad solární teorie mytologické, jež zdůrazňovala uctívání zimního slunovratu u Slovanů, kdyby nebyla skrz nasrzk umělým výtvořem básníkovým, který se tentokrát opíral o široké znalosti slovanských i neslovanských látek", A. Grund, *Karel Jaromír Erben*, Praha 1935, p. 164.

di Košín, composta da Erben anche sulla base di un compito scolastico del 1854⁹⁷. Il riferimento è ovviamente alla raccolta di materiale folclorico da parte degli allievi del professore František Čupr negli anni 1850–1854, a cui Erben aveva avuto accesso.⁹⁸ Nel testo conservato nell'archivio di Erben, a quanto sappiamo inedito e che pertanto riproduciamo in appendice, non è il ceppo ad animarsi, ma l'uomo rinviene un bimbo avvolto in fasce solo dopo averlo estratto dalla terra.⁹⁹

Queste considerazioni ci permettono di concludere che, nel momento in cui Erben decide di rielaborare quella che diventerà una delle sue fiabe più note, il tema era già attestato in diverse varianti e Otesánek non rappresenta certo il primo dei "mangioni" della letteratura ceca del XIX secolo.

Nesyta

È cosa nota che gli stessi temi hanno circolato in molti autori cechi della prima metà dell'Ottocento e quella

97 "Pohádku, v druhé půli shodnou s báchorou *O Bumbříčkovi v Košínových Národních pohádkách*, složil Erben také podle školní úlohy z r. 1854", lvi, p. 167.

98 Solo in tempi recenti è stata pubblicata la maggior parte di questo importante corpus, *Černá nevěsta. Pohádky a pověsti spolupracovníků a studentů K. J. Erbeny*, a cura di J. Otčenášek, Praha 2015.

99 *Památník národního písemnictví, Literární archiv (LA PNP)*, K. J. Erben, Otesánek. Holič duch. Pohádky, rkp. cizí s poznámkami K. J. Erbeny.

del grande divoratore non è che una delle metafore che, in varie forme, incontriamo in più opere. Una delle prime attestazioni del tema ritrae una moglie insaziabile. Nel secondo volume di *Národné zpiewanky* [Canzoni popolari], la raccolta di Ján Kollár di canzoni popolari slovacche, del 1835, è contenuto, all'interno della sezione "canzoni divertenti", un componimento dal titolo *Nenasyta* [L'insaziabile]¹⁰⁰, ripreso poi (con il titolo *Nesyta*) anche in due diverse versioni, accompagnate dalle note musicali, nella raccolta *Moravské národní písně* [Canzoni popolari slovacche] di Sušil del 1859¹⁰¹. Entrambe sviluppano il tema del "nostro Adamo" che si è sposato e ha portato a casa una donna insaziabile e i progressivi tentativi di placare fame e sete della donna sono scanditi dalla ripetizione delle frasi "žeby eště papala/bumbala" [che ancora mangerebbe/berrebbe]. Il nome "Nesyta" o "nesýta" è riportato nei dizionari dell'epoca come contrazione di "nenasyta", l'equivalente del tedesco "Nimmersatt", cioè "mai sazio"¹⁰², come attesta già nel 1836 il celebre dizionario di Josef Jungmann¹⁰³.

Božena Němcová, nel sesto volume del suo *Národní báchorky a pověsti* [Favole e racconti popolari], ha

100 J. Kollár, *Národné zpiewanky čili písně světské Slowakůw w Uhrách*, 2, Budín 1835, p. 118.

101 F. Sušil, *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*, Brno 1859, p. 710.

102 J. Gebauer, *Slovník staročeský*, 2, Praha 1916, p. 628.

103 *Slovník česko-německý Josefa Jungmanna*, 2, Praha 1836, p. 701.

pubblicato nel 1847 un testo più complesso, intitolato *O Nesytovi*¹⁰⁴. Si tratta di una storia spesso analizzata per il suo spiccato sottotesto sociale, che segue in realtà la trama di due fiabe diverse, *Giovanni il forte* (ATU650A) e *L'uomo che alimenta il fuoco del calderone dell'inferno* (ATU475). Un contadino non riesce ad avere eredi, ma il Signore esaudisce le sue preghiere e la moglie finalmente partorisce un figlio talmente vorace che già dopo tre giorni è costretta a dargli il semolino, poi delle fette di pane etc. La rapida crescita del ragazzo lo porta a essere a dodici anni forte come il padre e per l'eccessiva voracità viene mandato via da casa.¹⁰⁵ Nella rielaborazione della Němcová la storia segue poi, come detto, una linea narrativa diversa, tant'è vero che Tille l'ha inserita nella sezione *Čertův švagr* [Il cognato del diavolo], per il patto stretto dal protagonista con quest'ultimo, che gli permette di accumulare una fortuna e sposare una principessa (oggi il già citato ATU475)¹⁰⁶. Il caso della Němcová è peraltro tutt'altro che anomalo, visto che il motivo della fame insaziabile, in un contesto diverso, compare ad esempio nella storia *Il giovane gigante* dei fratelli Grimm, dove è nuovamente legato alla forza soprannaturale del protagonista, o nella storia slovacca

104 B. Němcová, *Národní báchoroky a pověsti*, 6, Praha 1847, pp. 100-115.

105 In tedesco è stata presto tradotta come "Nesyta, der Nimmersatte", A. Waldau, *Böhmisches Märchenbuch*, Prag 1860, pp. 288-302.

106 V. Tille, *Soupis českých pohádek*, Praha 1929, pp. 201-206; Idem, *České pohádky do roku 1848*, Praha 1909, p. 150.

Prípovedka o Žrutovi [Novella del mangione], conservata in un manoscritto della metà dell'Ottocento.¹⁰⁷ Anche questo conferma che, nella tradizione favolistica, gli stessi motivi possono in realtà essere utilizzati in contesti diversi come apertura di storie molto differenti l'una dall'altra.

Un'altra versione, proveniente dal lascito di Františka Stránecká, ha una struttura più simile a quella di Erben, anche se in verità è stata pubblicata solo a decenni di distanza. Racconta la storia di un bambino trovato scavando sottoterra: viene prima rinvenuto un berretto, poi la testa, poi la mano... fino a che non salta fuori un ragazzo robusto come una quercia, dall'appetito insaziabile. Ripetendo la frase "rajdáte rajdáte, já bych jedl" [voi perdetevi tempo, io ho fame], ingoia una serie di personaggi, fino a che non incontra una vecchietta con la falce, che alla fine gli squarcia la pancia e salva tutte le vittime¹⁰⁸.

Bumbrlíček

Grund non identificava però la fonte ispiratrice di Erben con Nesyta, ma con un altro dei grandi mangioni dell'Ottocento ceco, Bumbrlíček. Il dizionario etimologico fa derivare il sostantivo ceco "pimprle"

107 J. Polívka, *Súpis slovenských rozprávok*, V, Turčiansky Sv. Martin 1931, p. 129-131.

108 F. Stránecká, *Pohádky*, I. Z rukopisné pozůstalosti k tisku upravil Dr. M. Remeš, s poznámkami Prof. Dr. J. Polívky, ilustroval Jar. Nejedlý, Olomouc 1927, pp. 60-61.

o “pumperle” dal tedesco “Pumper-nickel”, il pagliaccio degli spettacoli di marionette, e lo riferisce a persone di bassa statura, mentre nell’accezione “bumbrlík”, con chiara assonanza con il verbo bumbat [bere nel linguaggio dei bambini], indicherebbe invece pancioni a cui piace mangiare¹⁰⁹. La prima fiaba che lo vede protagonista è contenuta all’interno del quinto fascicolo della raccolta di Josef Košín z Radostova *Národní pohádky* [Fiabe nazionali], del 1856,¹¹⁰ benché fosse in realtà già apparsa sul terzo fascicolo dell’almanacco *Diblík* l’anno precedente, priva di indicazione dell’autore.¹¹¹ Senza alcun accenno alla sua nascita, un bambino insignificante si trasforma progressivamente in un’instancabile mangione. Bumbříček divora in successione la madre, il padre, due pastori, uno con i suoi maiali, l’altro con il cane lupo e i capretti, un contadino con il carro di fieno etc., fino a che una vecchietta gli taglia la pancia con un coltellino e poi va in giro da un paesino all’altro per raccontare la strana storia vissuta. Da segnalare alcuni evidenti parallelismi con il testo di Erben, ad esempio il cane che accompagna il pastore e la ripetizione della frase “Byl jsem tam, / snědl jsem tam: [...] a tebe taky sním” [Sono stato là, / ho mangiato là [...] e ora mangio pure te], che anticipa in

109 *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1952, p. 273.

110 Ne esistono anche una seconda edizione del 1872 e una terza del 1883, qui si veda “O Bumbříčkovi”, Josef Košín z Radostova, *Národní pohádky*, V, Praha 1856, pp. 63–72.

111 “O Bumbříčkovi (Národní pohádka)”, *Diblík*, 3, Praha 1855, pp. 50–56.

modo evidente l’equivalente struttura (ritmicamente più efficace) nel testo di Erben: “Jed jsem, / sněd jsem: [...] a tebe taky ještě sním!” [Ho mangiato, / ho divorato [...] e ora mi mangio pure te].¹¹²

Si tratta di una figura che ha goduto nel corso dell’Ottocento di una discreta fortuna, sia perché ripreso da vari scrittori sia per l’uso che ne ha fatto la lingua popolare.¹¹³ In particolare la rivista *Humoristické listy* [Fogli umoristici] ha pubblicato diverse illustrazioni che prendevano in giro l’insaziabile appetito della Prussia, una nel 1865¹¹⁴, l’altra nel 1870.¹¹⁵ Nel 1876, infine, la stessa rivista ha ripubblicato il testo edito da Josef Košín, accompagnandolo con una serie di “immagini ungheresi”.¹¹⁶ Oltre all’uso linguistico, attestato in molti periodici dell’epoca, meritano di essere ricordati almeno il racconto umoristico di Bohdan Kaminský alla fine dell’Ottocento¹¹⁷ e il fortunato riadattamento per il teatro di Václav Sedláček.¹¹⁸

112 Si veda la recente edizione K.J. Erben, *Kytice / České pohádky*, a cura di M. Otruba, Brno 2013, pp. 202–205.

113 Se ne veda anche la traduzione tedesca in A. Waldau, *Böhmisches Märchenbuch*, op. cit. pp. 494–501.

114 *Humoristické listy*, 1865, 47, p. 373.

115 *Humoristické listy*, 1870, 37, p. 148.

116 “Pohádka o Bumbříčkovi. S maďarskými obrázky”, *Humoristické listy*, 1876, 30, pp. 235–237.

117 Ne esistono anche edizioni precedenti, nell’ultima edizione è datato 1898, B. Kaminský, *Bumbříček a jiné humoresky*, Praha 1912, pp. 13–76.

118 V. Sedláček, *Bumbříček aneb Honza žrout: Veselá pohádka ve 4 jednáních*, Praha 1913 (e più volte pubblicata anche in seguito).

Il pollo ingrato

Un'ulteriore variante, attestata però solo molto più tardi, ma nota all'estero per la traduzione in inglese,¹¹⁹ è la fiaba *O nevděčném kuřátku* [Il pollo ingrato], in cui è un pollo insaziabile a divorare progressivamente uomini e cose, perfino un reggimento di soldati, prima di ingoiare un gatto, che dopo averne aperto a unghiate il gozzo, permette l'uscita di tutti gli altri. Il testo è stato pubblicato da František Bartoš, ma con l'annotazione che la fiaba è purtroppo poco conosciuta in Moravia e meriterebbe di essere maggiormente diffusa, rendendo così di fatto difficile la sua collocazione temporale rispetto alle altre fonti a cui abbiamo fatto accenno.¹²⁰

Otesánek

È questo dunque il contesto in cui Karel Jaromír Erben (1811–1870) ha pubblicato nel 1865 la sua celebre raccolta di cento fiabe e leggende slave nelle lingue

119 "Kuratko The Terrible. The story of an ungrateful Chick", *The Shoemaker's Apron. A Second Book of Czechoslovak Fairy Tales and Folk Tales*, a cura di P. Fillmore, New York 1920, pp. 93–97.

120 Un reprint della seconda edizione della raccolta, uscita nel 1898 (la prima era del 1888), è stato ripubblicato in tempi recenti, F. Bartoš, *Naše děti. Jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesie, zábavy, hry i práce společně*, Zlín 2005, pp. 35–37 (il testo si trova anche in Idem, *Domácí čítanka. Z lidu pro lid*, Brno 1900, pp. 38–39). Si veda anche V. Tille, *Soupis českých pohádek*, Díl II. Svazek II., op. cit., pp. 514–515.

originali, che contiene al suo interno anche il più celebre dei racconti cechi sui mangioni.¹²¹ In realtà la raccolta, come d'uso all'epoca, è uscita a fascicoli e quello che conteneva *Otesánek* dev'essere stato pubblicato nell'estate del 1862, perché risulta pubblicizzato in quel periodo sulla stampa ceca,¹²² mentre Erben non ha mai pubblicato la raccolta completa delle sue fiabe ceche e la prima edizione in volume dell'intero corpus è di molto successiva.¹²³

Rispetto alla genesi del testo è comunque lo stesso Erben a darci indicazioni precise e nel progettato dizionario della mitologia slava, rimasto allo stato di manoscritto e pubblicato solo in tempi recenti, si sofferma su due motivi per il nostro discorso importanti:

1. "Bambino fatto dal legno", cresce, cattura i pesci – la strega lo ha portato via etc., come nella casa di pan pepato (bambino = estate, strega = inverno)¹²⁴ – con rimando al primo quaderno della

121 *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních. Čítanka slovanská s vysvětlením slov*, Praha 1865, pp. 21–24.

122 Si vedano gli annunci su *Lumír*, 1862, 29, p. 695; *Obecné listy*, 1862, 29, p. 347.

123 K. J. Erben, *České pohádky*, a cura di V. Tille, Praha 1905.

124 "Dítě z polínka učiněné rostlo, lovilo ryby – vědma ho odnesla atd., jako při perníkové chaloupce (dítě = léto, vědma = zima)", K. J. Erben, *Slovník slovanského bájesloví*, in Idem, *Slovanské bájesloví*, Praha 2009, p. 330.

celebre raccolta di fiabe russe di Aleksandr Nikolaevič, Afanas'ev del 1855 e a una raccolta slovena di Matija Kračmanov Valjavec del 1858;

2. Otesánek – con rimando a Joseph Haltrich: *Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen* (1856).¹²⁵

Siamo così in grado di identificare con ragionevole certezza la fonte da cui Erben ha preso il motivo iniziale del ceppo di legno, assente nelle altre storie analizzate. L'origine è quindi la fiaba russa *Terjošečka* (in italiano tradotta anche come *Briciolino*), in cui due vecchietti, che tanto desideravano un bambino, prendono un legno, lo avvolgono in fasce e lo pongono in una culla, provocando la trasformazione del ceppo in un essere vivente, che verrà poi perseguitato da una strega cattiva (la fiaba rientra infatti nella categoria ATU327 *Il fanciullo e l'orco*).¹²⁶ Vagamente imparentata con questa fiaba è *Kulihrášek*, che Erben ha inserito nella sua raccolta di testi slavi, prendendola da una fiaba bielorusa pubblicata dallo stesso Afanas'ev, in cui è un pisello a essere mangiato da una donna che resta così incinta (*ATU312D Rescue by the Brother*).¹²⁷ Merita di essere segnalato il fatto che la parola *kulihrášek*

125 Ivi, p. 381.

126 In ceco il testo è stato pubblicato in A. N. Afanasjev, *Ruské lidové pohádky*, a cura di K. Dvořák, Praha 1984, pp. 101–103.

127 K. J. Erben, *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, Praha 1869, pp. 131–136. Si veda anche in A. N. Afanasjev, *Ruské lidové pohádky*, op. cit., pp. 126–138.

si è poi affermata in ceco nel significato di “bambino grasso”.¹²⁸

L'altro riferimento citato da Erben, la raccolta di Valjavec, contiene invece solo un testo molto breve, in cui è il diavolo, lavorando il legno, a dar vita a un bambino e ha probabilmente la funzione di dimostrare la diffusione del motivo in tutta l'area slava.¹²⁹

Il rimando alla raccolta di Joseph Haltrich riguarda invece *Der Eisenhans*, storia di una coppia di anziani che non hanno figli e quindi la moglie propone al fabbro di fabbricarne uno d'acciaio, che si rivelerà presto a sua volta un insaziabile mangione.¹³⁰ Nella ricca cartoteca conservata nell'archivio dell'autore è contenuto anche un esplicito rimando alla categoria *O silném Jankovi* [Janek il forte], all'interno della quale vengono elencati il citato testo della Němcová *O Nesytovi* e la storia *O silném Honzovi* [Honza il forte], pubblicata in varie raccolte dell'epoca, confermando quindi il legame tra tutte le fonti analizzate.¹³¹ Nei fatti non ci troviamo quindi di fronte a una fiaba tradizionale che ha avuto un'esistenza indipendente,

128 Si veda V. Šmilauer, “Výklady slov”, *Naše řeč*, 1941, 8, pp. 242–247.

129 “Podvržek”, *Narodne pripovjedke skupio u i oko Varaždina Matija Kračmanov Valjavec*, Varaždin 1858, pp. 235–236.

130 “Der Eisenhans”, J. Haltrich, *Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen*, Berlin 1856, pp. 77–82.

131 LA PNP, K. J. Erben, Kartotéka. Obsahy jednotlivých pohádek podle různých pramenů, řazeno abecedně podle námětů, odkazy na pramen (rukopisný či tištěný). Se ne veda una versione in *Pohádky a pověsti našeho lidu. Z národopisných sběrů akademického spolku Slavia*, a cura di K. Dvořák, Praha 1984, pp. 163–168.

ma a un certo numero di motivi, che autori diversi hanno raccolto o ricostruito, dando vita a combinazioni differenti.

La grande abilità di Erben emerge in modo molto chiaro sottoponendo il suo testo a un confronto con le versioni che lo avrebbero ispirato. *Bumbrlíček*, pubblicato da Josef Košín z Radostova nel 1855, più che una fiaba è una sorta di racconto privo di un particolare ritmo, che indugia a lungo su particolari secondari e manca di una vera dimensione drammatica. La versione “scolastica”, conservata nell’archivio di Erben e datata 2 febbraio 1854, pur mancando delle frasi di *Otesánek* che tendono al verso, presenta una struttura concisa, personaggi più simili e offre una chiara spiegazione del nome del protagonista: “Siccome era stato ritrovato mentre l’uomo stava cesellando il ceppo di legno, gli hanno dato il nome Otesánek”.

La fiaba ricostruita da Erben è però molto diversa, a partire dall’eliminazione dell’elemento comico e dalla monumentalizzazione della figura del protagonista. Il ritmo del testo è molto più serrato ed è interrotto da una serie di intermezzi in versi che funzionano come vere e proprie “formule” (la ninna nanna della mamma e gli elenchi delle sue vittime). Anche in questo caso Erben si è comportato come un “restauratore, che riporta un gioiello allo splendore che col tempo aveva perso”,¹³² ricostruendone la carica mitica che

132 D. Klímová, “Umělecká transformace folklorních vypravěčských postupů v Erbenových pohádkách”, *Česká literatura*, 1971, 5/6, pp. 428–451, qui p. 434.

ogni fiaba deve portare con sé. Anche *Otesánek* giustifica quindi il giudizio della Němcová, che Erben abbia davvero rappresentato “il nostro Grimm ceco”¹³³.

A differenza di altri testi dell’autore, il successo della fiaba dev’essere stato rapido perché in un testo dedicato ai dialetti della Boemia orientale la storia di Erben è stata tradotta già nel 1863 con il titolo *Pohádka o Votesánkoj*¹³⁴. Solo successivamente la circolazione del testo è attestata anche a livello folclorico, ad esempio nel 1906,¹³⁵ e un’ulteriore variante, molto più recente, con il titolo *Votesánek* è stata raccolta nel 1958, con l’unica differenza sostanziale che in questo caso è una furba zingara a prendere delle lunghe forbici e tagliare la pancia¹³⁶.

Ma come si può spiegare il successo di *Otesánek* rispetto agli altri mangioni analizzati? Non possiamo che avanzare qualche ipotesi: la duttilità della fiaba si presta a una lunga serie di interpretazioni diverse (in chiave psicoanalitica ad esempio), lo stile che Erben ha dato alla fiaba l’ha senz’altro resa molto più iconica e simile a un mito antico e, infine, si può anche immaginare che l’opacità del nome, ispirato alla lavorazione

133 Lettera a Pavel Dobšinský del dicembre del 1855, B. Němcová, *Listy*, II, Praha 1952, pp. 170–171.

134 J. Jireček, “Podřečí východních Čech”, *Časopis Musea Království českého*, 1863, 4, pp. 344–345.

135 Il testo è stato pubblicato in J. Jech, “Pohádky Karla Jaromíra Erbeny”, op. cit., p. 70.

136 J. Jech, *Lidová vyprávění z Kladska*, Praha 1959, pp. 400–401.

del legno, abbia conferito un'aurea più drammatica rispetto alle varianti comiche.

Forse anche l'utilizzo metaforico in chiave antitedesca, pure già notato rispetto a *Bumbrlíček*, possa aver giocato un ruolo non di secondo piano. È interessante infatti notare che qualche mese prima della pubblicazione del testo di Erben, nel settembre del 1861, la fiaba era stata utilizzata da un anonimo autore, che diceva di averla ascoltata da bambino, in un testo relativo alle continue polemiche relative all'insegnamento del tedesco nel sistema scolastico ceco. Un contadino aveva portato a casa dal bosco un ceppo di pino che, grazie al calore della stufa, si era rianimato e aveva assunto l'aspetto di un gigante insaziabile, che aveva poi divorato l'intero paesino dei genitori, fino a che una furba vecchietta non gli aveva tagliato la pancia con il suo naso aguzzo. Il messaggio dell'autore nel contesto della discussione sul sistema scolastico è chiarissimo: lo stesso destino di *Otesánek* colpirà anche coloro che continuano a voler sminuire la cultura ceca?¹³⁷

L'uso simbolico del tema è poi attestato in molti testi successivi, basterà ricordarne qui uno pubblicato una decina di anni dopo. La fiaba (in cui è l'amico *Kašpar* [Buffone] a tagliare la pancia di *Otesánek* con un coltello) è qui rivolta in modo molto esplicito contro coloro che "inghiottono le nazioni che desiderano",

137 "Naše školy a kulturonosci", *Pozor*, 1861, 71, pp. 286–287.

ma non riescono poi a digerirle perché "il ceco è rimasto ceco, il romeno romeno, lo sloveno sloveno, il serbo serbo, il croato croato, il tirolese tirolese, il polacco polacco, il rusino rusino". Quindi l'inevitabile domanda retorica finale dell'autore, che in qualche modo preannuncia quello che sarebbe accaduto al termine della Prima guerra mondiale, è: "Che cosa succederà quando un nuovo *Kašpar* taglierà la pancia di *Otesánek*?"¹³⁸

Se dovrebbe essere ormai del tutto superata l'idea delle fiabe nazionali raccolte nell'Ottocento come espressioni dell'anima profonda dei singoli popoli, *Otesánek* potrebbe però davvero aver funzionato anche come metafora della situazione delle singole popolazioni della monarchia austro-ungarica, inghiottite in un insieme statale ben più grande di loro, ma sempre in attesa di essere liberate da una vecchietta, da un gatto, da una zingara, se non persino da un pollo. O almeno questo potrebbe far pensare la riattualizzazione della metafora del mangione da parte di Klement Gottwald alla vigilia della guerra: "In breve, questo *Bumbrlíček Henlein* è insaziabile. Se non gli verrà messa in tempo la museruola, è capace di inghiottire piano piano tutto".¹³⁹

138 "O nenasytém Otesánkovi. Pohádka s mravným naučením", *Obra-
na*, 1870, 4, p. 47.

139 "Zkrátka: henleinovský bumbrlíček je velký nenasyta. Nedostane-li za-
čas náhubek, je schopen postupně spolykat všechno", K. Gottwald,
Spisy, 8. 1937–1938, Praha 1953, p. 238.

Bohemika v tvorbě Alessandra Catalana

Bohemista a historik Alessandro Catalano vystudoval na Univerzitě La Sapienza v Římě obory bohemistiku a rusistiku a poté působil jako vysokoškolský pedagog. Je profesorem české literatury na univerzitě v Padově. Od roku 2003 do roku 2019 vydával ve spolupráci se Simonem Guagnellim internetový slavistický časopis *eSamizdat*, v němž články a recenzemi sledoval českou literaturu. Na české straně je jeho kmenovým časopisem pro literární a historické studie revue pro literaturu a kulturu *Souvislosti*, publikuje ovšem také v ústředních časopisech jako *Česká literatura* nebo *Český časopis historický*. Z monografických knih vyšly některé také v překladu u českých nakladatelství. Jako překladatel zprostředkoval italským čtenářům knihy mj. Michala Viewegha, Patrika Ouředníka či Karla Čapka.

Zdrojem bibliografie byly databáze Historického ústavu AV ČR (<http://biblio.hiu.cas.cz/>), Literárně-vědné retrospektivní bibliografie Ústavu pro českou literaturu AV ČR (<http://retrobi.ucl.cas.cz/>), WorldCat a OPAC katalogy Moravské zemské knihovny, Národní knihovny ČR a italských národních knihoven ve Florencii a v Římě. Za doplnění záznamů vděčíme autorovi. Následující přehled bohemikální tvorby Alessandra Catalana třídí publikované práce v chronologickém uspořádání do skupin:

- *Edice děl českých spisovatelů*
Knížní vydání
Ukázky z tvorby v časopisech
- *Studie o české literatuře*
Knížní vydání
Práce v časopisech a sbornících
- *Recenze*
- *Ankety a diskuse*
- *Rozhovory*

La cultura ceca nell'opera di Alessandro Catalano

Boemista e storico, Alessandro Catalano ha studiato ceco e russo all'Università La Sapienza di Roma, lavorando poi come docente universitario. È professore associato di letteratura ceca all'Università di Padova. Dal 2003 al 2019, in collaborazione con Simone Guagnelli, ha diretto la rivista slava online *eSamizdat*, in cui si è occupato di letteratura ceca con articoli e recensioni. In Repubblica ceca i suoi studi letterari e storici sono soprattutto pubblicati dalla rivista di letteratura e cultura *Souvislosti*, ma collabora anche con altre riviste importanti come *Česká literatura* e *Český časopis historický*. Alcune delle sue monografie sono state pubblicate in traduzione da case editrici ceche. Come traduttore, ha presentato ai lettori italiani i libri di Michal Viewegh, Patrik Ouředník e Karel Čapek.

La bibliografia è stata tratta da: il database dell'Historický ústav AV ČR (<http://biblio.hiu.cas.cz/>), la bibliografia retrospettiva di studi letterari dell'Ústav pro českou literaturu AV ČR (<http://retrobi.ucl.cas.cz/>), i cataloghi WorldCat e OPAC della Moravská zemská knihovna, della Národní knihovna della Repubblica Ceca e delle Biblioteche nazionali italiane di Firenze e Roma. Ringraziamo l'autore per aver integrato la documentazione. La seguente panoramica degli studi

sulla cultura ceca di Alessandro Catalano classifica le opere pubblicate in ordine cronologico nei gruppi:

- *Edizioni di scrittori cechi*
 - Libri*
 - Estratti pubblicati su rivista*
- *Studi sulla letteratura ceca*
 - Libri*
 - Articoli su riviste e antologie*
- *Recensioni*
- *Dibattiti*
- *Interviste*

Edice děl českých spisovatelů
Edizioni di scrittori cechi

Knižní vydání
Libri

Tra immaginazione e memoria: quattro percorsi poetici: Nezval, Havlíček, Kolář, Skácel (con testi originali a fronte). A cura di Annalisa Cosentino, Alessandro Catalano e Alena Wildová Tosi. Roma: Bulzoni, 1998. 227 s. (Collana di letteratura ceca, 2) ISBN 88-8319-227-3.

VIEWEGH, Michal

L'educazione delle ragazze in Boemia: romanzo [Výchova dívek v Čechách, 1994]. Traduzione dal ceco di Alessandro Catalano. Milano: Mondadori, 1999. 215 s. (Strade blu) ISBN 88-04-46046-6.

Ref.: LAUDANI, Daniela. *Plav.* 2007, roč. 3, č. 2, s. 47–50.

VIEWEGH, Michal

Quei favolosi anni da cani: romanzo [Báječná léta pod psa, 1997]. Traduzione dal ceco di Alessandro Catalano. Milano: Mondadori, 2001. 236 s. (Strade blu) ISBN 88-04-46047-4.

VIEWEGH, Michal

Il caso dell'infedele Klára [Případ nevěrné Kláry, 2003]. Traduzione dal ceco Alessandro Catalano. Torino: Instar Libri, 2005. 183 s. (I Dirigibili, 15) ISBN 88-461-0072-7.

Ref.: CIKADA, Marzia a Massimo TRIA. *eSamizdat.* 2005, roč. 3, sv. 2/3, s. 485–486.

VIEWEGH, Michal

Romanzo per donne [Román pro ženy, 2001]. Traduzione dal ceco Alessandro Catalano. Torino: Instar Libri, 2006. 226 s. (I Dirigibili, 18) ISBN 88-461-0081-6.

[François Rabelais]

Trattato sul buon uso del vino. Edizione critica e note di Patrik Ourednik. Traduzione di Alessandro Catalano. Palermo: Duepunti, 2009. 187 s. (Terrain vague, 17) ISBN 978-88-8998-726-1.

VIEWEGH, Michal

La bio-moglie [Biomanželka, 2010]. Traduzione di Alessandro Catalano. Roma: Atmosphere, 2011. 174 s. (Biblioteca dell'acqua) ISBN 978-88-6564-017-3.

VIEWEGH, Michal
Fuori gioco: romanzo [Vybíjená, 2004]. Traduzione di Alessandro Catalano.
 Roma: Atmosphere, 2012. 189 s.
 (Biblioteca dell'acqua) ISBN 978-88-6564-038-8.

HOJDA, Zdeněk et al., eds.
Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje: cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678–1682.
 Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. 2 sv.
 ISBN 978-80-7422-281-8.

Pozn.: A. Catalano uveden jako spolupracovník při vydání knihy.

Italia-Urss (1956–1991): un'amicizia non ufficiale. Václav Havel: uscire di scena. A cura di Alessandro Catalano e Annalisa Cosentino.
 Roma: Aracne, 2014. 242 s. ISBN 978-88-5487-072-7.

ČAPEK, Karel
R.U.R. Rossum's Universal Robots [R.U.R., 1920].
 A cura di Alessandro Catalano.
 Venezia: Marsilio, 2015. 169 s.
 ISBN 978-88-317-2094-6.

OUŘEDNÍK, Patrik
Caso irrisolto [Ad acta, 2006]. Traduzione di Alessandro Catalano.
 Rovereto: Keller, 2016. 213 s. (Vie / Keller, 47)
 ISBN 978-88-99911-01-0.

ZMEŠKAL, Tomáš
Lettera d'amore in scrittura cuneiforme [Milostný dopis klínovým písmem, 2008]. Traduzione di Laura Angeloni, prefazione di Alessandro Catalano.
 Pordenone: Safarà Editore, 2016. 383 s.
 ISBN 978-88-97561-32-3.

DENEMARKOVÁ, Radka
Contributo alla storia della gioia [Příspěvek k dějinám radosti, 2014]. Traduzione dal ceco di Angela Zavettieri, postfazione di Alessandro Catalano.
 Roma: Sovera, 2018. 299 s. ISBN 978-88-6652-414-4.

FUKS, Ladislav
Il bruciacadaveri [Spalovač mrtvol, 1967].
 Traduzione dal ceco di Alessandro De Vito, postfazione di Alessandro Catalano.
 Torino: Miraggi, 2019. 220 s. (Nová vlna, 5)
 ISBN 978-88-3386-023-7.

ČAPEK, Karel

Krakatite [Kratatit, 1924]. Traduzione dal ceco di Angela Alessandri, postfazione di Alessandro Catalano.

Torino: Miraggi, 2020. 413 s. (Nová vlna, 10)
ISBN 978-88-3386-066-4.

HRABAL, Bohumil

La perlina sul fondo [Perlička na dně, 1963].

Traduzione dal ceco di Laura Angeloni, a cura di Alessandro Catalano.

Torino: Miraggi, 2020. 253 s. (Nová vlna, 8)
ISBN 978-88-3386-111-1.

ČAPEK, Karel a Kateřina ČUPOVÁ

RUR: Rossum's universal robots [RUR, 2020].

Traduzione e postfazione di Alessandro Catalano.

Torino: Miraggi, 2022. 277 s. (MiraggiINK)
ISBN 978-88-3386-207-1.

Pozn.: komiksová adaptace.

Ukázky z tvorby v časopisech

Estratti pubblicati su rivista

[Antologie poezie s překlady autorů Michal Viewegh, Ewald Murrer, Milada Součková, Zbyněk Havlíček, Jiří Kolář, Ivan Blatný, Josef Kainar, Jiřina Hauková, Jan Hanč a Jan Zahradníček.] A cura di Alessandro Catalano.

L'immaginazione. 2001, roč. 18, č. 179.

Studentská píseň proti kardinálu Harrachovi.

Přel. Alessandro Catalano, Eva Krátká, Petr Maťa a Anna Ohlídalová.

Souvislosti. 2002, roč. 13, č. 3/4, s. 47–51.

L'emigrazione come eterna risorsa della slavistica italiana: Wolf Giusti scrive a Václav Černý [Dopis Wolfa Giustiho Václavu Černému ze dne 3. 6. 1933].

A cura di Alessandro Catalano.

eSamizdat. 2003, roč. 1, sv. 1, s. 215.

NEZVAL, Vítězslav

Appello agli amici [Skleněný havelok, 1932].

Traduzione di Alessandro Catalano.

eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 2, s. 149–150.

[Antologie prózy s překlady autorů Patrik Ouředník, Emil Hakl, Bohumil Hrabal, Arnošt Lustig, Michal Viewegh, Miloš Urban, Petr Šabach, Sylvie Richterová, Daniela Fischerová, Lenka Hašková, Halina Pawlovská.] A cura di Alessandro Catalano. *L'immaginazione*. 2004, roč. 21, č. 208.

OUŘEDNÍK, Patrik

Una poesia per Pavlínka Kalivodová [Báseň pro Pavlínku Kalivodovou (Host 19, 2003, č. 8, s. 19–21)]. Traduzione dal ceco di Alessandro Catalano. *eSamizdat*. 2005, roč. 3, sv. 2/3, s. 395–398.

HAVEL, Václav

Due note su Charta 77. Traduzione di Alessandro Catalano. *eSamizdat*. 2007, roč. 5, sv. 3, s. 109–111.

PATOČKA, Jan

Cos'è e cosa non è Charta 77. Traduzione di Alessandro Catalano. *eSamizdat*. 2007, roč. 5, sv. 3, s. 71–72.

PATOČKA, Jan

Perché Charta 77 non può essere pubblicata e quali sono i logici strumenti della sua deformazione e occultamento? [Češi, 2006]. Traduzione di Alessandro Catalano. *eSamizdat*. 2007, roč. 5, sv. 3, s. 83–87.

BONDY, Egon

I miei primi dieci anni. Traduzione di Alessandro Catalano. *eSamizdat*. 2008, roč. 6, sv. 1, s. 37–53.

BOUDNÍK, Vladimír

La notte. Traduzione di Alessandro Catalano. *eSamizdat*. 2008, roč. 6, sv. 1, s. 75–78.

HERDA, Milan

Confessione sui trockisti. Traduzione di Alessandro Catalano. *eSamizdat*. 2008, roč. 6, sv. 1, s. 91–97.

OUŘEDNÍK, Patrik

La verità dell'epoca? Traduzione dal francese di Paolo Nori e dal ceco di Alessandro Catalano. *eSamizdat*. 2008, roč. 6, sv. 1, s. 235–237.

HAVEL, Václav

A proposito di opposizione. Traduzione di Alessandro Catalano. *eSamizdat*. 2009, roč. 7, sv. 2/3, s. 361–367.

HAVEL, Václav

Le primavere e gli autunni cecoslovacchi. Dialogo con Václav Havel. A cura di Martin Vidlák e Petr Janáček. Traduzione di Alessandro Catalano. *eSamizdat*. 2009, roč. 7, sv. 2/3, s. 539–547.

HAVEL, Václav

Una puntualizzazione sul samizdat. Qualche commento al telefono (1987). Traduzione di Alessandro Catalano.
eSamizdat. 2009, roč. 7, sv. 2/3, s. 331–334.

OUŘEDNÍK, Patrik

Anno ventiquattro. Progymnasma 1965–1989 [Rok čtyřadvacet: progymnasma 1965–1989, 1995]. Traduzione di Alessandro Catalano.
eSamizdat. 2009, roč. 7, sv. 2/3, s. I–XL.

Studie o české literatuře

Studi sulla letteratura ceca

Knižní díla

Libri

CATALANO, Alessandro

Sole rosso su Praga: la letteratura ceca tra socialismo e underground (1945–1959): un'interpretazione.

Roma: Bulzoni, 2004. 333 s. (Collana di letteratura ceca, 5) ISBN 88-8319-899-9.

Ref.: HOSTOVSKÁ, Olga. *A2*. 2005, roč. 1, č. 7, s. 31;
KOLÁŘ, Pavel. *Bohemia: Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Böhmisches Länder*. 2008, roč. 48,

č. 1, s. 316–319; PELÁN, Jiří. *Souvislosti*. 2005, roč. 16, č. 3, s. 22–30; TRIA, Massimo. *eSamizdat*. 2005, roč. 3, sv. 1, s. 264–265.

CATALANO, Alessandro

La Boemia e la riconquista delle coscienze: Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa centrale (1620–1667). Premessa di Adriano Prosperi. Roma: Edizioni di storia e letteratura, 2005. XXVI, 547 s. (Temi e testi. Tribunali della Fede, 55) ISBN 88-8498-255-3; Dotisk 2008. ISBN 978-88-8498-255-1.

Ref.: MAŤA, Petr. *Dějiny-teorie-kritika*. 2009, roč. 6, č. 1, s. 164–178; VÁLKA, Josef. *Bolletino dell'Instituto Storico Ceco di Roma*. 2010, roč. 7, s. 126–132.

CATALANO, Alessandro

Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945–1959).

[Z italského originálu *Sole rosso su Praga* přel. Jana Vicencová.]

Brno: Host, 2008. 471 s. (Studium, 30) ISBN 978-80-7294-342-5.

Ref.: KOSATÍK, Pavel. *Hospodářské noviny*. 2011, roč. 55, č. 48, 9. 3., s. 12; KŘEŠŤAN, Jiří. *Časopis Matice moravské*. 2011, roč. 130, č. 1, s. 208–209; MAŘAN, Jakub. *Dobrá adresa* [online]. 2011, roč. 11, č. 11, s. 26–27; OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Dějiny a současnost*. 2011, roč. 33, č. 2, s. 45; SCHMARC, Vít. *A2*. 2011, roč. 7, č. 8, 13. 4., s. 7.

CATALANO, Alessandro
Zápas o svědomí: kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách. [Z italského originálu *La Boemia e la riconquista delle coscienze* přeložil Petr Maťa.] Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 637 s. (Česká historie, 18) ISBN 978-80-7106-942-3.
Ref.: BALCÁREK, Pavel. *Vlastivědný věstník moravský.* 2009, roč. 61, č. 2, s. 204–208;
 BARTŮŠEK, Václav. *Malovaný kraj.* 2009, roč. 45, č. 3, s. 31; BRADÁČOVÁ, Michaela. *Z Českého ráje a Podkrkonoší.* 2009, roč. 22, s. 317–318;
 ČORNEJOVÁ, Ivana. *Český časopis historický.* 2009, roč. 107, č. 2, s. 402–406; ĎURČANSKÝ, Marek. *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis.* 2011, roč. 51, č. 2, s. 138–139;
 HAVLÍK, Jiří M. *Studia Comeniana et Historica.* 2008, roč. 38, č. 80, s. 179–180; HRBEK, Jiří. *Člověk.* 2009, č. 16, s. 1. KAŠPÁRKOVÁ, Jarmila. *Czech and Slovak journal of Humanities.* 2011, č. 1, s. 126–128;
 KUBEŠ, Jiří. *Theatrum historiae.* 2008, roč. 3, s. 349–351; MAŤA, Petr. *Dějiny-teorie-kritika.* 2009, roč. 6. č. 1, s. 164–178; MIKULEC, Jiří. *Folia Historica Bohemica.* 2009, roč. 24, č. 1, s. 271–275; PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila. *Dějiny a současnost.* 2008, roč. 30, č. 11, s. 44; SLÁDEK, Miloš. *Česká literatura.* 2009, roč. 57, č. 1, s. 108–110; VÁLKA, Josef. *Bolletino dell'Instituto Storico Ceco di Roma.* 2010, roč. 7, s. 126–132; VÁLKA, Josef. *Časopis*

Malice moravské. 2008, roč. 127, č. 2, s. 526–531;
 ZAHRADNÍK, Pavel. *HOP. Historie-Otázky-Problémy.* 2009, roč. 1, č. 1, s. 170–174.

KELLER, Katrin a Alessandro CATALANO, Marion ROMBERG

Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667).

Wien; Köln; Weimar: Böhlau Verlag, 2010. 7 sv. (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs, 104/1–7)

ISBN 978-3-205-78461-6.

Pozn.: Band 1. Kommentar und Register. 644 s.; Band 2.

Diarium 1629–1646. 891 s.; Band 3. Diarium 1647–1654.

867 s.; Band 4. Diarium 1655–1667. 857 s.; Band 5.

Tagzettel 1644–1654. 792 s.; Band 6. Tagzettel

1655–1660. 889 s.; Band 7. Tagzettel 1661–1667. 914 s.

Ref.: GREYERZ, Kaspar von. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung.* 2012, roč. 120, č. 1, s. 171–172; KARSTEN, Arne. *Historische Zeitschrift.* 2012, sv. 294, č. 3, s. 721–732;
 PEČAR, Andreas. *Zeitschrift für historische Forschung.* 2011, roč. 38, č. 2, s. 259–275; SMÍŠEK, Rostislav. *Český časopis historický.* 2013, roč. 111, č. 1, s. 161–165.

KELLER, Katrin a Alessandro CATALANO

Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667).

Köln; Wien: Böhlau Verlag, 2010. 1 online resource

(5872 s.). (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs, 104/1–7)
ISBN 978-3-205-79008-2.

CATALANO, Alessandro a Simone GUAGNELLI
Il samizdat tra memoria e utopia: l'editoria clandestina in Cecoslovacchia e Unione Sovietica nella seconda metà del 20. secolo.
Roma: Aracne, 2012. VII, 334 s. (eSamizdat, 8)
ISBN 978-88-5484-759-0.

CATALANO, Alessandro, Massimo MAURIZIO
a Roberto MERLO, eds.
Manifestazioni: i manifesti avanguardisti tra performance e performatività.
Milano: Mimesis, 2014. 171 s. ISBN 978-88-5752-703-1.

CATALANO, Alessandro
Dějiny jako dobrodružství, dobrodružství jako dějiny v životě a díle Galeazza Gualda Priorata. Přeložila a k vydání připravila Eva Klímová; poznámkami opatřil Zdeněk Hojda.
Praha; Podlesí: Dauphin, 2016. 271 s.
ISBN 978-80-7272-836-7.

Pozn.: Obálkový název: Historie života Albrechta z Valdštejna, vévody frýdlantského, od hraběte Gualda Priorata doplněná studií Alessandra Catalana Dějiny jako dobrodružství, dobrodružství jako dějiny v životě a díle Galeazza Gualda Priorata.

Práce v časopisech a sbornících
Articoli su riviste e antologie

CATALANO, Alessandro
Milan Kundera: The Author or His Books?: His Work, Literary Criticism, Official and Unofficial Culture, the Bestseller and Hypocrisy. Z italštiny přeložili Elisa Penazzi-Russel, Jason Penazzi-Russel.
Jáma Revue. 1995, léto, s. 41–54.

CATALANO, Alessandro
La letteratura ceca degli anni 1945–1959: note sullo sviluppo del sistema letterario.
Europa Orientalis. 1996, roč. 15, č. 2, s. 221–252.

CATALANO, Alessandro
Note sullo sviluppo del romanzo: alcune tendenze della narrativa europea ed italiana.
In: *Il romanzo: autori e stili. Saggi sulla narrativa contemporanea.* A cura di Alessandro Catalano e Katia Renna. Rome: Grafikarte, 1997, s. 9–27.

CATALANO, Alessandro
La concezione del romanzo in Milan Kundera: analisi di alcune parole-chiave di una poetica di frontiera.
In: *Il romanzo: autori e stili. Saggi sulla narrativa contemporanea.* A cura di Alessandro Catalano e Katia Renna. Rome: Grafikarte, 1997, s. 125–155.

CATALANO, Alessandro

Bohumil Hrabal: From „The Pearls on the Bottom“ to „Total Fears“.

The Prague Revue. 1998, č. 5, winter/spring, s. 75–91.

CATALANO, Alessandro

La letteratura italiana nell'archivio di Václav Černý.

Europa Orientalis. 1998, roč. 17, č. 2, s. 319–332.

CATALANO, Alessandro

Hledání vzdáleného času. Několik poznámek k rekonstrukci dějin české poválečné literatury.

In: *Poceta 650. výročí založení Univerzity Karlovy v Praze: [1348–1998]: sborník příspěvků*

přednesených zahraničními bohemisty na

mezinárodním sympoziu v Praze 20.–26. srpna

1998. 2. díl. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická

fakulta; DeskTop, 1999, s. 15–23. ISBN 80-85899-50-7.

CATALANO, Alessandro

Václav Černý, italská literatura a Francesco De Sanctis.

Svět literatury. 1999, roč. 10, č. 18, s. 89–91.

CATALANO, Alessandro

Některé sondy do české prózy 90. let aneb struna napjatá mezi literární kritikou a českými spisovateli.

Slovenská literatúra. 2000, roč. 47, č. 4/5, s. 347–351.

CATALANO, Alessandro

Pietro Domenico Bartoloni da Empoli e le sue Istorie de' Duchi, e Re di Boemia = Pietro Domenico Bartoloni z Empoli a jeho Dějiny českých vévodů a králů.

La Nuova rivista italiana di Praga = Nový italský časopis v Praze. 2000/2–2001/1, s. 92–99.

CATALANO, Alessandro

Invisibile suo malgrado: qualche nota sulla letteratura ceca.

L'immaginazione. 2001, roč. 18, č. 179, s. 1–2.

CATALANO, Alessandro

Kardinál Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667) und sein Tagebuch.

Frühneuzeit-Info. 2001, roč. 12, č. 2, s. 71–77.

CATALANO, Alessandro

Mýtus magické Prahy (Praha černá a zlatá

Petra Demetze a Magická Praha A. M. Ripellina).

Přel. Václav Marek.

Souvislosti. 2001, roč. 12, č. 1 (47), s. 144–156.

CATALANO, Alessandro

Některé sondy do české prózy devadesátých let aneb pokus o pohled zvenčí.

In: *Česká literatura na konci tisíciletí. 2. Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky,*

Praha 3.–8. července 2000. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2001, s. 777–783. ISBN 80-85778-29-7.

CATALANO, Alessandro

L'arrivo di Francesco Sbarra in Europa centrale e la mediazione del cardinale Ernst Adalbert von Harrach. *Maske und Kothurn*. 2002, roč. 48, č. 1/4, s. 203–214.

CATALANO, Alessandro

L'educazione del romanzo in Boemia: problemi e tendenze nella prosa ceca degli anni Novanta. In: *Cinque letterature oggi: atti del convegno internazionale: Udine, novembre–dicembre 2001: letteratura russa, polacca, serba, ceca, ungherese*. Udine: Forum, 2002, s. 311–321. ISBN 88-8420-084-9.

CATALANO, Alessandro

Heřman Jakub Černín: Deník z cesty po Itálii. *Souvislosti*. 2002, roč. 13, č. 3/4, s. 113–123.

CATALANO, Alessandro a Helena MAHLEROVÁ
Italský deník kardinála Arnošta z Harrachu a bouřlivý rok 1638.

Souvislosti. 2002, roč. 13, č. 3/4, s. 29–45.

CATALANO, Alessandro

Juan Caramuel Lobkowicz (1606–1682) e la

riconquista delle coscienze in Boemia. *Römische historische Mitteilungen*. 2002, roč. 44, s. 339–392.

CATALANO, Alessandro

K nevydané antologii Italská renesance Václava Černého. *Souvislosti*. 2002, roč. 13, č. 3/4, s. 135–140.

CATALANO, Alessandro

„Rademus barbas Italis“: Italové a Češi nejen po Bílé hoře. *Souvislosti*. 2002, roč. 13, č. 3/4, s. 9–14.

CATALANO, Alessandro

Viewegh, Urban a politika. Přeložila Helena Mahlerová Giordana. *Souvislosti*. 2002, roč. 13, č. 2, s. 256–261.

CATALANO, Alessandro

Výchova románu v Čechách: problémy a tendence české prózy devadesátých let. Přeložila Alice Flemrová. *Souvislosti*. 2002, roč. 13, č. 1, s. 178–188.

CATALANO, Alessandro

L'Educazione del Principe: Ferdinand August Leopold von Lobkowitz e il suo primo viaggio in Italia.

In: *Porta Bohemica: sborník historických prací*.
Litoměřice: Albis international; Státní oblastní archiv
v Litoměřicích, 2003, sv. 2, s. 104–127.

CATALANO, Alessandro

Ernst Adalbert von Harrach tra Roma e Vienna.

In: *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr
(1526–1740)*. České Budějovice: Historický ústav
Jihočeské univerzity, 2003, s. 305–330.
ISBN 80-7040-627-5.

CATALANO, Alessandro

Hledání ideální minulosti: česká kultura pohledem
italského bohemisty.

Týden. 2003, roč. 10, č. 9, 24. 2., příl. Panská, č. 1,
s. 1–3.

CATALANO, Alessandro

Il diario italiano di Ernst Adalbert von Harrach
(1598–1667).

In: *Barocco in Italia, Barocco in Boemia: uomini,
idee e forme d'arte a confronto*. Roma: Il Calamo,
2003, s. 269–290. ISBN 88-88039-66-X.

CATALANO, Alessandro

„Una parola magica e ammaliante“: Il surrealismo
ceco nei primi anni del dopoguerra.
eSamizdat. 2003, roč. 1, č. 1, s. 73–85.

CATALANO, Alessandro

Italský deník Arnošta Vojtěcha Harracha (1598–1667).
Přel. Helena Giordanová.

In: *Baroko v Itálii – baroko v Čechách = Barocco in
Italia, Barocco in Boemia: setkávání osobností, idejí
a uměleckých forem: sborník příspěvků z italsko-
českého sympozia, Praha 19.–21. dubna 1999*.
Praha: Filosofia, 2003, s. 333–353. ISBN 80-7007-176-1.

CATALANO, Alessandro

Rakouské osmnácté století.

Souvislosti. 2003, roč. 14, č. 4, s. 353–356.

CATALANO, Alessandro

Valeriano Magni, il cardinale e il teatro del mondo.
eSamizdat. 2003, roč. 1, č. 1, s. 217–224.

CATALANO, Alessandro

E. A. von Harrach (1598–1667), la controriforma in
Europa centrale e la riconquista dello spazio boemo.
In: *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*.
Praha: Commissione dell'Istituto Storico Ceco di
Roma, 2004, roč. 4, s. 115–124. ISBN 80-86675-05-X.

CATALANO, Alessandro

Un episodio che non ha cambiato il corso
della storia: l'assedio di Praga del 1648 in due
testimonianze inedite.
eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 1, s. 151–173.

CATALANO, Alessandro a Martin VALÁŠEK
Itálie a česká barokní literatura = L'Italia e la
letteratura del barocco ceco.
eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 3, s. 211–233.

CATALANO, Alessandro
„The Making of the Habsburg Monarchy“ venticinque
anni dopo.
Studi Storici. 2004, roč. 45, č. 3, s. 885–893.

CATALANO, Alessandro
„Moltissimi sono i verseggiatori, pochi i Poeti“:
l'italiano e la letteratura italiana nell'Europa centrale
del XVII e XVIII secolo.
eSamizdat. 2004, roč. 2, č. 2, s. 35–50.

CATALANO, Alessandro
Il pamphlet come arma politica: l'Arcangelo
di Boemia (1635).
eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 3, s. 207–210.

CATALANO, Alessandro
La prosa ceca tra underground e postmodernismo.
L'immaginazione. 2004, roč. 21, č. 208, s. 1–4.

CATALANO, Alessandro
Die Tagebuecher und Tagzettel des Kardinals Ernst
Adalbert von Harrach.

In: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie
(16.–18. Jahrhundert): ein exemplarisches
Handbuch*. Ed. Josef Pauser, Martin Scheutz,
Thomas Winkelbauer. Wien: Oldenbourg, 2004,
s. 781–789. ISBN 978-3-205-16019-9.

CATALANO, Alessandro
La Cecoslovacchia nella guerra fredda:
da centro dell'Europa a frontiera
dell'Europa dell'est (1945–1959).
eSamizdat. 2005, roč. 3, sv. 2/3, s. 309–331.

CATALANO, Alessandro
Kult zábavy [v Římě].
Země Světa. 2005, roč. 4, č. 12, s. 48–50.

CATALANO, Alessandro
Mnoho veršotepců, málo básníků...: italština a italská
literatura ve střední Evropě během 17. a 18. století.
In: *Italská renesance a baroko ve střední Evropě:
příspěvky z mezinárodní konference, Olomouc
17.–18. října 2003. = Renesans i barok włoski
w Europie Środkowej: materiały z międzynarodowej
konferencji, Ołomuniec 17–18 października 2003*.
Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005,
s. 149–166. ISBN 80-244-1152-0.

CATALANO, Alessandro
Valeriano Magni e i sassoni a Praga (1631–1632).
eSamizdat. 2005, roč. 3, sv. 2/3, s. 469–474.

CATALANO, Alessandro
Zdeněk Kalista aneb Nekonečný boj proti obrovské
přesile.
Souvislosti. 2005, roč. 16, č. 1, s. 98–110.

CATALANO, Alessandro
Zdeněk Kalista a svobodní zednáři: (Neznámá
epizoda ze života známého historika).
Souvislosti. 2005, roč. 16, č. 1, s. 166–172.

CATALANO, Alessandro
Italská historiografie mezi machiavelismem
a oslavou habsburské monarchie: politická ideologie
a moralizující sebereflexe v dílech Raimonda
Montecuccoliho, Galeazza Gualda Priorata
a Giovanniho Battisty Comazziho.
In: *Společnost v zemích habsburské monarchie a její
obraz v pramenech (1526–1740)*. České Budějovice:
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická
fakulta, 2006, s. 265–282. ISBN 80-7040-882-0.

CATALANO, Alessandro
La politica della curia romana in Boemia dalla
strategia del nunzio Carlo Carafa a quella del
cappuccino Valeriano Magni.

In: *Kaiserhof – Papsthof (16.–18. Jahrhundert)*.
Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der
Wissenschaften, 2006, s. 105–121.
ISBN 3-7001-3671-4.

CATALANO, Alessandro
Příběh jednoho mýtu: Bernard Ignác z Martinic –
Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu – Jezuité.
In: *Slánské rozhovory 2005: Itálie: Filosofie, hudba,
dějiny umění, literatura*. Slaný: Město Slaný, 2006,
s. 25–34. ISBN 80-239-7465-3.

CATALANO, Alessandro
„Das temporale wird schon so weith extendiret, dass
der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.“
Kirche und Staat in Böhmen (1620–1740).
In: *Die Habsburgermonarchie 1620
bis 1740: Leistungen und Grenzen des
Absolutismusparadigmas*. Stuttgart: Franz Steiner
Verlag, 2006, s. 317–343. ISBN 3-515-08766-4.

CATALANO, Alessandro
„Úloha Koláře se trochu přeceňuje“: totální realismus
a moralizující literatura.
Host. 2006, roč. 22, č. 1, s. 36–37.

Pozn.: součást cyklu Jeho Veličenstvo Bondy.

CATALANO, Alessandro

„Chameleon mnoha tváří“: poslední roky Albrechta z Valdštejna.

In: *Valdštejn: Albrecht z Valdštejna Inter arma silent musae?* Praha: Academia, 2007, s. 304–311.

ISBN 978-80-200-1565-5.

CATALANO, Alessandro

„Charta 77: il problema politico dei falliti e degli usurpatori“.

eSamizdat. 2007, roč. 5, č. 3, s. 15–30.

CATALANO, Alessandro

L'italiano lingua di cultura dell'Europa centrale nell'età moderna.

In: *Humanitas Latina in Bohemis: convegno internazionale = mezinárodní konference: castello di Brandýs nad Labem, Repubblica Ceca, 3 giugno 2006*. Kolín; Treviso: Albis-Giorgio Cadorini, 2007, s. 117–143. ISBN 978-80-903770-0-4.

CATALANO, Alessandro

Italština v novodobých dějinách středoevropských kultur.

In: *Humanitas Latina in Bohemis: convegno internazionale = mezinárodní konference: castello di Brandýs nad Labem, Repubblica Ceca, 3 giugno 2006*. Kolín; Treviso: Albis-Giorgio Cadorini, 2007, s. 145–168. ISBN 978-80-903770-0-4.

Pozn.: česká verze předchozí studie.

CATALANO, Alessandro

Die Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach.

Frühneuzeit-Info. 2007, roč. 18, č. 1/2, s. 9–23.

CATALANO, Alessandro

A. M. Ripellino e la Primavera di Praga: cronaca di una morte annunciata.

In: RIPELLINO, A. M. *L'ora di Praga: scritti sul dissenso e sulla repressione in Cecoslovacchia e nell'Europa dell'Est (1963–1974)*. A cura di Antonio Pane. Firenze: Le lettere, 2008, s. 289–313.

ISBN 88-6087-137-9.

CATALANO, Alessandro

Angelo Maria Ripellino a Pražské jaro.

Souvislosti. 2008, roč. 19, č. 2, s. 103–105.

CATALANO, Alessandro

Dai fasti musicali alla „benedetta podagra“:

la corrispondenza tra Alessandro Orologio e Georg Sigmund von Lamberg.

In: *Alessandro Orologio (1551–1633): musicista friulano e il suo tempo*. A cura di Franco Colussi. Udine: Pizzicato Edizioni Musicali, 2008, s. 91–117. ISBN 88-7736-329-0.

CATALANO, Alessandro

Dal surrealismo, attraversando il trockismo, fino all'underground e ai fratelli invalidi: la straordinaria

parabola creativa di Egon Bondy.
eSamizdat. 2008, roč. 6, sv. 1, s. 9–16.

CATALANO, Alessandro
Dopis z Japonska [Martinu Valáškoví].
Přel. Alice Flemrová.
Souvislosti. 2009, roč. 20, č. 3, s. 222–230.

CATALANO, Alessandro
Le esperienze della Primavera di Praga: un progetto
ingiustamente dimenticato.
eSamizdat. 2009, roč. 7, sv. 2/3, s. 181–183.

CATALANO, Alessandro
Kauza Kundera? Problém je (možná) jinde...
Souvislosti. 2009, roč. 20, č. 4, s. 174–180.

CATALANO, Alessandro
"Metamorfosi di un mito: Julius Fučík e Milan
Kundera tra stalinismo e normalizzazione".
eSamizdat. 2009, roč. 7, sv. 2/3, s. 15–27.

CATALANO, Alessandro
Quella maledetta Primavera del 1968 a Praga.
eSamizdat. 2009, roč. 7, sv. 2/3, s. 173–180.

CATALANO, Alessandro
Vztah Arnošta Vojtěcha z Harrachu a kongregace

řeholních kleriků Matky boží zbožných škol v rámci
pobělohorského zápasu o svědomí.

In: *Slánské rozhovory 2008: Piaristé: historie,
osobnosti, literatura, umění*. Slaný: Vlastivědné
muzeum Slaný, 2009, s. 19–23.
ISBN 978-80-254-5274-5.

CATALANO, Alessandro
Bernard Ignác z Martinic a jesuité: proměny vztahů
mezi Tovaryšstvem Ježíšovým a politickou mocí
v Čechách v druhé polovině 17. století.
In: *Bohemia Jesuitica 1556–2006. Sv. 1*. Praha:
Univerzita Karlova v Praze; Karolinum, 2010,
s. 247–258. ISBN 978-80-246-1755-8.

CATALANO, Alessandro
Boemia.
In: *Dizionario storico dell'Inquisizione*. Diretto da
Adriano Prospero con la collaborazione di Vincenzo
Lavenia e John A. Tedeschi. Pisa: Edizioni della
Normale, 2010, sv. 1, s. 205–206.
ISBN 978-88-7642-323-9.

CATALANO, Alessandro
Il samizdat tra dialogo e monologo: le attività
editoriali di Zdeněk Mlynář e la scelta degli
interlocutori.
eSamizdat. 2010/2011, roč. 8, s. 261–280.

CATALANO, Alessandro

All'ombra della Primavera: la letteratura ceca nel 1968 tra congressi e tribune politiche.

In: *Primavera di Praga, risveglio europeo*. A cura di Francesco Caccamo, Pavel Helan e Massimo Tria. Firenze: Firenze University Press, 2011, s. 37-50. ISBN 978-88-6453-269-1.

CATALANO, Alessandro

Dal servizio di principi e granduchi alla ricerca storica: Pietro Domenico Bartoloni da Empoli e le Istorie de' duchi e re di Boemia. *Studi slavistici*. 2011, roč. 8, s. 281-298.

CATALANO, Alessandro

Strategie politiche e trame occulte nell'Europa del Seicento: le „relazioni del cappuccino“, Valeriano Magni e Albrecht von Wallenstein. In: *L'Europa divisa e i nuovi mondi: per Adriano Prosperi. Vol. II*. A cura di Massimo Donattini, Giuseppe Marcocci e Stefania Pastore. Pisa: Edizioni della Normale, 2011, s. 357-365. ISBN 978-88-7642-424-3.

CATALANO, Alessandro

Tra benefici mancati e conclavi riusciti: i rapporti del cardinale Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667) con la corona spagnola.

In: *La Dinastía de los Austria: las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. A cura di José Martínez Millán e Rubén Gonzáles Cuerva. Madrid: Polifemo, 2011, sv. 1, s. 249-268. ISBN 978-84-9681-352-6.

CATALANO, Alessandro

Vos ecclesiastici sempre diversum (occlamandi desiderio) ab aliis vultis Le rôle de l'ordre des prélats à la diète de Bohême après 1627. *Dix-septième siècle*. 2011, roč. 250, č. 1, s. 19.

CATALANO, Alessandro

Un'altra guerra durata trent'anni: la Compagnia di Gesù e l'università di Praga (1622-1654). In: *Los jesuitas: religión, política y educación (siglos XVI-XVIII)*. A cura di José Martínez Millán, Henar Pizarro Llorente, Esther Jiménez Pablo. Madrid: Universitas Pontificia Comillas, 2012, s. 231-254. ISBN 978-84-8468-428-2.

CATALANO, Alessandro

Die Funktion der italienischen Sprache während des Episkopats des Prager Erzbischofs Ernst Adalbert von Harrach (1623-1667) und die Rolle des Kapuziners Basilius von Aire (1591-1665) = The Italian Language under the Episcopate of the Prague Arch-bishop Arnošt Vojtěch of Harrach (1623-1667) and the Role

of Capuchin Basilius von Aire (1591–1665).
In: *Folia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav,
2012, roč. 27, č. 1, s. 99–134.

CATALANO, Alessandro

La strategia del cappuccino: le controversie dottrinali
e politiche alla corte di Viena nell'opera di Valeriano
Magni (1586–1661).

In: *La corte en Europa: política y Religión (siglos
XVI–XVIII)*. A cura di José Martínez Millán, Manuel
Rivero Rodríguez, Gijs Versteegen. Madrid: Polifemo,
2012, s. 793–813. ISBN 978-84-96813-65-6.

CATALANO, Alessandro

Dal potere dei senza potere al potere senza
il potere. La parabola di Václav Havel nel dissenso
cecoslovacco.

eSamizdat. 2012/2013, roč. 9, s. 155–176.

CATALANO, Alessandro

Hledání nového umění před první světovou válkou.
Souvislosti. 2013, roč. 24, č. 4, s. 112–145.

CATALANO, Alessandro

Samizdat mezi pamětí a utopií. [Úvod
k samizdatovému bloku.]
Souvislosti. 2013, roč. 24, č. 3, s. 158–159.

CATALANO, Alessandro

Zdeněk Mlynář a hledání socialistické opozice: od
aktivní politiky přes disent k ediční činnosti v exilu.
Soudobé dějiny. 2013, roč. 20, č. 3, s. 277–344.

CATALANO, Alessandro

Avanguardia/avanguardie: il lungo cammino dell'arte
moderna ceca dal cubismo al poetismo attraverso
i manifesti letterari.

In: *Manifestazioni: i manifesti avanguardisti tra
performance e performatività*. A cura di Alessandro
Catalano, Massimo Mauruzio, Roberto Merlo.
Milano: Mimesis, 2014, s. 95–117.
ISBN 978-88-575-2703-1.

CATALANO, Alessandro

Falso storico o identità nazionale?: la rinascita
nazionale ceca e la querelle sui falsi manoscritti.

In: *Ricerche in corso Scritti in ricordo di Alessandro
Zijno*. Padova: CLEUP, 2014, s. 125–135.
ISBN 978-88-6129-951-1.

CATALANO, Alessandro

Neobvyklé cesty literárního úspěchu: italská recepce
díla Karla Čapka ve dvacátých letech.
Host. 2014, roč. 30, č. 5, s. 41–44.

CATALANO, Alessandro

Riforma cattolica e fragilità giuridica: i decreti del

Concilio di Trento e la Boemia.

In: *Il papato e le chiese locali: studi = The Papacy and the local churches: studies*. A cura di Péter Tusor, Matteo Sanfilippo. Viterbo: Sette città, 2014, s. 121–146. ISBN 978-88-7853-364-6.

CATALANO, Alessandro

Karel Čapek e i robot: cronaca di un tradimento annunciato.

In: ČAPEK, Karel. *R.U.R. Rossum's Universal Robots*. Venezia: Marsilio, 2015. 169 s. ISBN 978-88-3172-094-6. – Úvodní studie k překladu (s. 9–42), medailonek Karla Čapka (s. 43–49) s poznámkou k překladu (s. 51–53).

CATALANO, Alessandro

První světová válka jako začátek kulturního transferu: poznámky o trnité cestě kultury k italskému čtenáři. In: *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 20–32. ISBN 978-80-88069-13-3.

CATALANO, Alessandro

Zdeněk Mlynář and the Search for Socialist Opposition: from an Active Politician to a Dissident to Editorial Work in Exile. *Czech Journal of Contemporary History*. 2015, roč. 3, s. 90–156.

CATALANO, Alessandro

Italská recepce Švejka ve světle nového překladu. *Česká literatura*. 2016, roč. 64, č. 1, s. 125–130.

CATALANO, Alessandro

„Zrovna teď je chvíle, kdy by bylo na místě udělat prudký vítr“: nástup mladé umělecké generace a hledání nového umění v české předválečné kultuře. In: GILK, Erik, ed. *Almanach na rok 1914: mezi modernou a avantgardou*. Praha: Akropolis, 2016, s. 11–25. ISBN 978-80-7470-083-5.

CATALANO, Alessandro

„Bella strada de confederarsi“: stati, finanze, religione e lingua nella Dieta boema del 1615. In: *Adel und Religion in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie*. Wien: Böhlau Verlag, 2017, s. 63–83. ISBN 978-3-205-20390-2.

CATALANO, Alessandro

Il Stato ecclesiastico è tanto deforme, che il reformarlo ha dei metamorfico: la riconquista spirituale della Boemia a la situazione politico-religiosa all'inizio della Guerra dei Trent'anni. In: *La Corte de Felipe IV (1621–1665): Reconfiguración de la Monarquía católica. Tomo IV, Los Reinos y la política internacional. Vol. 1, De la Monarquía Universal a la Monarquía Católica. La Guerra de los Treinta Años*. A cura di José

Martínes Millán, Rubén Gonzáles Cuerva. Madrid: Ediciones Polifemo, 2018, s. 173–210. ISBN 978-84-16335-52-7.

CATALANO, Alessandro

„Čeští bardí pěli přesladké verše milostných a válečných písní...“: rukopisy královédvorský a zelenohorský v italské kultuře 19. století.

In: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský v kultuře a umění*. Praha: Academia, 2019, s. 1355–1393. ISBN 978-80-200-2918-8.

CATALANO, Alessandro

„Talvolta però si è scesi a temi particolari e ad autori modesti“: Arturo Cronia e la letteratura ceca.

In: *Arturo Cronia: l'eredità di un Maestro a cinquant'anni dalla scomparsa*. A cura di Rosanna Benacchio e Monica Fin. Padova: Esedra editrice, 2019, s. 61–78. ISBN 978-88-6058-119-8.

CATALANO, Alessandro

Basilius z Aire (1591–1665): šedá eminence pražské rekatolizace.

In: *Pax et bonum: kapucíni v Čechách a na Moravě v raném novověku: publikace k výstavě Pax et Bonum, kapucíni v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (1618–2018)*. Praha: Scriptorium, 2020, s. 81–89. ISBN 978-80-7649-004-8.

CATALANO, Alessandro

„Duchovní válka slov“ na začátku 17. století a Vavřinec z Brindisi (1559–1619).

In: *Pax et bonum: kapucíni v Čechách a na Moravě v raném novověku: publikace k výstavě Pax et Bonum, kapucíni v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (1618–2018)*. Praha: Scriptorium, 2020, s. 53–60. ISBN 978-80-7649-004-8.

CATALANO, Alessandro

Pražský mariánský sloup a pobělohorská restaurace katolicismu v Čechách.

In: *Mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze: počátky rekatolizace v Čechách v 17. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2020, s. 38–63. ISBN 978-80-7422-706-6.

CATALANO, Alessandro

La ricezione italiana dei falsi manoscritti di Dvůr Králové e Zelená Hora.

In: *„Praga – Milano: andata e ritorno“: studi in onore di Jitka Křesálková*. A cura di Andrea Trovesi. Alessandria: Edizioni dell'Orso, 2020, s. 7–37. (Slavica, 22) ISBN 978-88-361-3029-0.

CATALANO, Alessandro

I robot di Karel Čapek: 100 anni di metamorfosi. I testi dell'autore su R.U.R. e i documenti della

ricezione italiana negli anni Venti e Trenta.
eSamizdat. 2020, roč. 13, s. 195–218.

CATALANO, Alessandro
Valerián Magni (1586–1661): duchovní otec
náboženské reformy českého království.
In: *Pax et bonum: kapucíni v Čechách a na Moravě
v raném novověku: publikace k výstavě Pax et
Bonum, kapucíni v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
(1618–2018)*. Praha: Scriptorium, 2020, s. 63–77.
ISBN 978-80-7649-004-8.

CATALANO, Alessandro
Vliv kapucínské diplomacie na prosazování katolické
reformy ve střední Evropě v první polovině 17. století.
In: *Pax et bonum: kapucíni v Čechách a na Moravě
v raném novověku: publikace k výstavě Pax et
Bonum, kapucíni v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
(1618–2018)*. Praha: Scriptorium, 2020, s. 43–49.
ISBN 978-80-7649-004-8.

CATALANO, Alessandro
The Short Career of Riccardo Selvi as Translator
of Czech Poetry in the Early 1930s.
Slovo a smysl. 2021, roč. 18, č. 38, s. 13–30.

CATALANO, Alessandro
Taulero Zulferti and the Reception of Czech Culture
in 1920s Italy.
Romània orientale. 2021, č. 34, s. 59–92, 279–281.

Recenze od A. Catalana Recensioni di A. Catalano

JAKOBSON, Roman. *Poetická funkce*. Jinočany:
H & H, 1995.
Europa Orientalis. 1996, roč. 15, č. 2, s. 397–401.

L'emigrazione russa a Praga. [Souhrnná recenze
prací: PUTNA, Martin C. a Miluše ZADRAŽILOVÁ.
Rusko mimo Rusko, 1–2. Brno: Petrov, 1993–1994;
PODANÝ, Václav a Hana BARVÍKOVÁ. *Ruská
a ukrajinská emigrace v Československé
republice 1918–38*. Praha: Archiv AVČR, 1995;
RACHŮNKOVÁ, Zdeňka a Michaela ŘEHÁKOVÁ.
*Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace
vydané v Československu 1918–1945*. Praha:
Národní knihovna, 1996; BUBENÍKOVÁ, Miluša
a Lenka VACHALOVSKÁ. *Alfréd Ljudvigovič Bém
(1886–1945?)*. Praha: Národní knihovna, 1995;
MIKULÁŠEK, Miroslav, ed. *Roman Jakobson*. Brno:
Masarykova univerzita, 1996.]
Europa Orientalis. 1998, roč. 17, č. 2, s. 333–339.

*Inter vepres rosae nascuntur aneb Česká slovesná
kultura 17. a 18. století v evropských souvislostech,
Hradec Králové, Muzeum východních Čech,
16.–18. října 1997*. [Zpráva o konferenci s přehledem
nových prací o české literatuře z doby baroka

z bohemistických českých a italských pracovišť.]
Europa Orientalis. 1998, roč. 17, č. 1, s. 330–334.

KYAS, Vladimír. *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad, 1997.
Europa Orientalis. 1998, roč. 17, č. 2, s. 341–347.

RICHTEROVÁ, Sylvie. *Ticho a smích*. Praha: Mladá fronta, 1997.
Europa Orientalis. 1998, roč. 17, č. 2, s. 347–351.

VIEWEGH, Michal. *Báječná léta s Klausem*. Brno: Petrov, 2002; URBAN, Miloš. *Paměti poslance parlamentu*. Praha: Argo, 2002.
Souvislosti. 2002, roč. 13, č. 2, s. 256–261.

DEMETZ, Peter. *Praga d'oro e nera: scene dalla vita di una città europea*. Palermo: Sellerio, 2001.
eSamizdat. 2003, roč. 1, sv. 1, s. 232–234.

KOHOUT, Pavel. *L'assassino delle vedove*. Torino: L'indice dei libri del mese, 2003.
L'Indice. 2003, roč. 20, č. 2, s. 18.

RIZZANTE, Massimo. *Milan Kundera*. Milano: Marcos y Marcos, 2002.
L'Indice. 2003, roč. 20, č. 2, s. 13.

VOCELKA, Karel. *Glanz und Untergang der höfischen Welt*. Wien: Überreiter, 2001.
Souvislosti. 2003, roč. 14, č. 4, s. 353–356.

WERNISCH, Ivan a Jaroslav PÍŽL, eds. *Lepě švihlí tlové*. Brno: Petrov, 2002.
Semicerchio. 2003, roč. 29, č. 2, s. 92.

Barocco in Italia, Barocco in Boemia. Uomini, idee e forme d'arte a confronto... = Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem. Praha: Filosofia, 2003.
eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 2, s. 333–334.

BECKER, Rotraud, ed. *Nuntiatuerberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken. 4. Abt. 17. Jahrhundert. 7. Band: Nuntiaturen des Malatesta Baglioni, des Ciriaco Rocci und des Mario Filonardi. Sendung des P. Alessandro d'Ales (1634–1635)*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2004.
Český časopis historický. 2004, roč. 102, č. 3, s. 640–641.

HRABAL, Bohumil. *Opere scelte*. Milano: Mondadori, 2003.
eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 2, s. 289–293.

KALISTA, Zdeněk. *Valdštejn: historie odcizení a snu*. Praha: Vyšehrad, 2003.
eSamizdat. 2004, roč. 2 sv. 1, s. 212–213.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Il labirinto del mondo e il paradiso del cuore* [Labyrint světa a ráj srdce, 1663]. eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 2, s. 308–310.

LEHÁR, Jan. *La letteratura ceca medievale*. Udine: Forum, 2003; ŠPIRIT, Michael. *Bohumil Hrabal: una sfida per storici ed editori*. Udine: Forum, 2003; WIENDL, Jan. *Cercatori di bellezza e ordine: la letteratura ceca di orientamento cristiano nella prima metà del XX secolo*. Udine: Forum, 2003. eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 1, s. 213–215.

MANNI, Giovanni Battista. *Věčný pekelný žalář*. Brno: Atlantis, 2002. eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 1, s. 210–212.

WINKELBAUER, Thomas. *Standefreiheit und Fürstenmacht: Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*. Wien: Überreuter, 2004. *Studi storici*. 2004, roč. 45, č. 3, s. 885–893; též in: *Souvislosti*. 2005, roč. 16, č. 2, s. 234–238.

WAGNEROVÁ, Alena. *Milena di Praga: lettere di Milena Jesenská 1912–1940*. Troina (En): Città Aperta Edizioni, 2002. eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 2, s. 330–331.

GIORGI, Lucia. *Caserta e gli Acquaviva: storia di una corte dal 1509 al 1634*. Caserta: Spring Edizioni, 2004.

Porta Bohemica: sborník historických prací. 2005, roč. 3, s. 362–363.

KUNDERA, Ludvík a Eduard SCHREIBER. *Adieu Musen: anthologie des Poetismus*. München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2004. eSamizdat. 2005, roč. 3, sv. 1, s. 295–297.

MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500–1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. eSamizdat. 2005, roč. 3, sv. 1, s. 314–316.

OUŘEDNÍK, Patrik. *Europeana: breve storia del XX secolo*. Palermo: Duepunti, 2005. eSamizdat. 2005, roč. 3 sv. 2/3, s. 481–482.

Sembra che qui la chiamassero neve: poeti cechi contemporanei. Milano: Mimesis, 2005. eSamizdat. 2005, roč. 3, sv. 2/3, s. 530–531.

VACULÍK, Ludvík. *Con i cavalli in Moravia: viaggio al Praded*. Treviso: Santi Quaranta, 2004. eSamizdat. 2005, roč. 3, sv. 2/3, s. 505–506.

WAGNEROVÁ, Alena. *Milena Jesenská: una biografia*. Milano: Archinto, 2004.
eSamizdat. 2005, roč. 3, sv. 1, s. 308–309.

WOLKER, Jiří. *La ballata degli occhi del fochista*. Senago: La pulce, 2004. = *La ballata del bambino non nato*. Senago: La pulce, 2004.
eSamizdat. 2005, roč. 3, sv. 2/3, s. 566.

ZÁBRANA, Jan. *Toute une vie*. Paris: Editions Allia, 2005.
eSamizdat. 2005, roč. 3, sv. 2/3, s. 565–566.

GIORDANO, Silvano, ed. *Le istruzioni generali di Paolo V ai diplomatici pontifici 1605–1621*. Tübingen: Niemeyer, 2003.
 In: *Folia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav, 2006, sv. 22, s. 315–318.

MAREK, Pavel, ed. *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2005.
Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken. 2006, roč. 86, s. 842–844.

SANFILIPPO, Mateo, Alexander KOLLER a Giovanni PIZZORUSSO, eds. *Gli archivi della Santa Sede e il mondo asburgico nella prima età moderna*. Viterbo: Sette città, 2004.
Český časopis historický. 2006, roč. 104, č. 2, s. 392–394.

OUŘEDNÍK, Patrik. *Instante propizio 1855*. Palermo: Duepunti, 2007.
eSamizdat. 2007, roč. 5, sv. 3, s. 352–353.

TROVESI, Andrea a Bruno FORNARA. *Jan Svěrák*. Bergamo: Edizioni di Cineforum, 2007.
eSamizdat. 2007, roč. 5, sv. 1/2, s. 513–514.

WOLF, Veronika. *Čeští a slovenští umělci na Bienále v Benátkách 1920–1970*.
eSamizdat. 2007, roč. 5, sv. 1/2, s. 513.

CACCAMO, Francesco. *Jiří Pelikán: un lungo viaggio nell'arcipelago socialista*. Venezia: Marsilio, 2007.
eSamizdat. 2008, roč. 6, sv. 1, s. 300–302.

Intorno, sopra e sotto Bohumil Hrabal. [*Intorno a Bohumil Hrabal: atti del Convegno internazionale di studi, Udine, 27–29 ottobre 2005*]. A cura di A. Cosentino. Udine: Forum 2006; *Hrabaliana rediviva*. A cura di A. Cosentino, M. Jankovic, J. Zumr.

Praha: Filosofia, 2006; Kaczorowski, A. *Il gioco della vita: la storia di Bohumil Hrabal*. Traduzione dal polacco di R. Belletti. Roma: e/o, 2007.]
eSamizdat. 2008, roč. 6, sv. 1, s. 296–297.

PELÁN, Jiří. *Kapitoly z francouzské, italské a české literatury*. Praha: Karolinum, 2007.
Česká literatura. 2008, roč. 56, č. 5, s. 743–746.

JANOŠEK, Pavel et al. *Dějiny české literatury. Díl 1. 1945–1948. Díl 2. 1948–1958*. Praha: Academia, 2007.
Soudobé dějiny. 2009, roč. 16, č. 2/3, s. 456–465;
 též in: *Czech journal of contemporary history*. 2013, roč. 1, s. 186–196.

Socialistický realismus Československo 1948–1989 =
= Socialist realism Czechoslovak 1948–1989 =
= Realismo socialista Cecoslovacchia 1948–1989.
 Praha: Fondazione Eleutheria, 2012.
eSamizdat. 2009, roč. 7, sv. 1, s. 400–401.

HAŠEK, Jaroslav. *Opere*. Milano: Mondadori, 2014.
Česká literatura. 2016, roč. 64, č. 1, s. 125–130.

Ankety a diskuse Dibattiti

CATALANO, Alessandro et al.
 Bohemistický seminář. Referát a odpovědi na anketní otázku Jaké jsou vaše nesplněné překladatelské sny?
Dokořán. 1998, roč. 2, č. 8, s. 23–25.

CATALANO, Alessandro et al.
 Vzpomínky na Alexandra Sticha.
Souvislosti. 2003, roč. 14, č. 1/2, s. 10.

CATALANO, Alessandro. Vernakularisace – alternativa ke konceptu národního obrození. *Česká literatura*. 2008, roč. 56, č. 4, s. 534–536.

Pozn.: Anketa na studii: WÖGERBAUER, Michael.

Vernakularisace: alternativa ke konceptu národního

obrození. *Česká literatura*. 2008, roč. 56, č. 4, s. 461–490.

CATALANO, Alessandro et al.
 Knihy, které tady scházejí.
Lidové noviny. 2017, roč. 30, č. 12, 14. 1.,
 příl. Orientace, s. V–VIII.

CATALANO, Alessandro et al.
 Česko dává rány nad svou váhu. [O české literatuře v Itálii.]
Host. 2019, roč. 35, č. 3, s. 32–39.

„Oggi i giovani dotati sono più dei posti a disposizione“: dialogo con Giuseppe Dall’Agata sulla slavistica, Praga, la Bulgaria e altro. A cura di Alessandro Catalano e Simone Guagnellie.
eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 1, s. 7–13.

„Uscire dallo spazio che il destino ci ha assegnato è la cosa più importante che ci possa capitare“: dialogo con Patrik Ouředník.
eSamizdat. 2004, roč. 2, sv. 1, s.15–19.

„In Boemia l’umorismo e lo stile leggero non sono considerati forme d’arte“. Dialogo con Michal Viewegh. A cura di Alessandro Catalano.
eSamizdat. 2005, roč. 3, sv. 2/3, s. 199–201.

„Lo spazio comunicativo del samizdat rappresenta una specie di internet preistorico“: dialogo con Jiří Gruntorád su libri proibiti, normalizzazione e Charta 77. A cura di Alessandro Catalano.
eSamizdat. 2007, roč. 5, sv. 1/2, s. 223–232.

„In Boemia non si potevano fare affari, quindi ci dedicavamo tutti all’arte“. Dialogo con Jan Reich. A cura di Alessandro Catalano.
eSamizdat. 2008, roč. 6, sv. 1, s. 317–325.

3 otázky pro Alessandra Catalana.
Literka. 2016, roč. 10, č. 1.

V Praze jsem se cítil od začátku jako doma... telegraficky s Alessandrem Catalanem. Ptala se Petra Pichlová.
Host. 2016, roč. 32, č. 4, s. 7–8.

„Psát každou knihu jako tu poslední“:
(S Radkou Denemarkovou o angažované literatuře, vlaštovkách, kocouru Pomeranči, Tchaj-wanu a naději).
Připravil Alessandro Catalano.
Souvislosti. 2020, roč. 31, č. 3, s. 43–49.

Elenco dei periodici citati

A2. ISSN 1803-6635.
 Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis
 Carolinae Pragensis. ISSN 0323-0562.
 Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma.
 ISSN 1214-9438.
 Czech and Slovak journal of Humanities.
 ISSN 1805-3742.
 Czech journal of contemporary history.
 ISSN 2336-3142.
 Časopis Matice moravské. ISSN 0323-052X.
 Česká literatura. ISSN 0009-0468.
 Český časopis historický. ISSN 0863-6111.
 Člověk. ISSN 1801-8785.
 Dějiny a současnost. ISSN 0418-5129.
 Dějiny-teorie-kritika. ISSN 1214-7249.
 Dix-septième siècle. ISSN 0012-4273.
 Dobrá adresa (<http://www.dobraadresa.cz/>).
 Dokořán. ISSN 0416-2099.
 eSamizdat: quadrimestrale di slavistica creativa.
 ISSN 1723-4042.
 Europa Orientalis. ISSN 2081-8742.
 Folia Historica Bohemica. ISSN 0231-7494.
 Frühneuzeit-Onfo. ISSN 0940-4007.
 Historische Zeitschrift. ISSN 0018-2613.
 HOP. Historie-Otázky-Problémy. ISSN 1804-1132.

Hospodářské noviny. ISSN 0862-9587.
 Host. ISSN 1211-9938.
 Jáma Revue. ISSN 1804-963X.
 Kritická příloha Revolver-Revue. ISSN 1211-118X.
 Lidové noviny. ISSN 0862-5921.
 Literka (Rajhrad).
 Malovaný kraj. ISSN 0323-1542.
 Maske und Kothurn. ISSN 0025-4606.
 Mitteilungen des Instituts für Österreichische
 Geschichtsforschung. ISSN 0073-8484.
 Nový italský časopis v Praze. ISSN 1996-2002.
 Plav. ISSN 1802-4734.
 Porta Bohemica. ISSN 1213-6557.
 The Prague Revue. ISSN 1212-0030.
 Römische historische Mitteilungen. ISSN 0080-3790.
 Slovenská literatúra. ISSN 0037-6973.
 Soudobé dějiny. ISSN 1210-7050.
 Souvislosti. ISSN 0863-6928.
 Studi slavistici. ISSN 1824-761X.
 Studi Storici. ISSN 0039-3037.
 Studia Comeniana et Historica. ISSN 0323-2220.
 Svět literatury. ISSN 0862-8440.
 Theatrum historiae. ISSN 1802-2502.
 Týden. ISSN 1210-9940.
 Vlastivědný věstník moravský. ISSN 0323-2581.
 Z Českého ráje a Podkrkonoší. ISSN 1211-975X.
 Zeitschrift für historische Forschung.
 ISSN 0340-0017.
 Země Světa. ISSN 1213-8193.

Indice dei nomi

Aarne, Antti (1867–1925) 35, 61
 Aire, Basilius von (1591–1665) 115, 116, 120
 Afanasjev, Alexandr Nikolajevič (1826–1871) 48, 49, 76
 Alessandri, Angela 90
 Angeloni, Laura (1970–) 89, 90
 Balcárek, Pavel (1940–2015) 96
 Bartoloni, Pietro Domenico z Empoli (1651–) 20, 30, 101, 114
 Bartoš, František (1837–1906) 47, 74
 Bartůšek, Václav (1951–) 96
 Barvíková, Hana (1946–) 123
 Becker, Rotraud 125
 Bém, Alfréd Ljudvigovič (1886–1945?) 123
 Biebl, Konstantin (1898–1951) 15, 24
 Blatný, Ivan (1919–1990) 16, 25, 91
 Bondy, Egon (1930–2007) 16, 26, 93, 109, 112
 Bouda, Cyril (1901–1984) 33, 59
 Boudník, Vladimír (1924–1968) 93
 Bradáčová, Michaela 96
 z Brindisi, Vavřinec (1559–1619) 121
 Bubeníková, Miluša (1957–) 123
 Caccamo, Francesco (1968–) 114, 129
 Carafa, Carlo (1584–1644) 108
 Catalano, Alessandro (1970–) 13–31, 82–123, 131–133
 Cikada, Marzia 87
 Colussi, Franco 111
 Comazzi, Giovanni Battista (1654–1711) 109
 Cosentino, Annalisa (1964–) 6, 86, 88, 129

Cronia, Arturo (1896–1967) 120
 Čapek, Karel (1890–1938) 20, 21, 30, 82, 84, 88, 90, 117, 118, 121
 Černín, Heřman Jakub (1659–1710) 88, 102
 Černý, Václav (1905–1987) 91
 Čornejová, Ivana (1950–) 96
 Čupová, Kateřina (1992–) 90
 Čupr, František (1821–1882) 41, 68
 De Sanctis, Francesco (1817–1883) 100
 Demetz, Peter (1922–) 101, 124
 Denemarková, Radka (1968–) 89, 133
 Donattini, Massimo 114
 Ďurčanský, Marek (1973–) 96
 Erben, Karel Jaromír (1811–1870) 32–35, 39–41, 44, 45, 47–52, 58–61, 65–68, 71, 73, 75–80
 Fischerová, Daniela (1948–) 92
 Flemrová, Alice (1970–) 103, 112
 Fornara, Bruno 129
 Fučík, Julius (1903–1943) 112
 Fuks, Ladislav (1923–1994) 20, 30, 89
 Gilk, Erik (1973–) 119
 Giordano, Silvano 128
 Giordanová, Helena (1950–) 105
 Giorgi, Lucia 127
 Giusti, Wolfgang (1901–1980) 91
 González Cuerva, Rubén (1983–) 115, 120
 Gottwald, Klement (1896–1953)
 Greyerz, Kaspar von (1947–) 97
 Grund, Antonín (1904–1952) 40, 41, 44, 67, 71
 Gruntorád, Jiří (1952–) 132
 Guagnelli, Simone (1970–) 21, 31, 82, 84, 98, 132

Gualdo Priorato, Galeazzo (1606–1678) 30
 Hakl, Emil (1958–) 92
 Haltrich, Josef (1822–1886) 48, 50, 76, 77
 Hanč, Jan (1916–1963) 15, 25, 91
 Harrach, Ernst Adalbert Arnošt Vojtěch (1598–1667) 8, 10,
 17–19, 27–29, 91, 95–97, 101, 102, 104–106, 109, 111,
 112, 114, 115
 Hašek, Jaroslav (1883–1923) 130
 Hašková, Lenka (1923–) 92
 Hauková, Jiřina (1919–2005) 91
 Havel, Václav (1936–2011) 92–94, 116
 Havlíček, Jaroslav (1896–1943) 86
 Havlíček, Zbyněk (1922–1969) 16, 26, 91
 Havlík, Jiří M. (1979–) 96
 Helan, Pavel (1972–) 114
 Herda, Milan 93
 Hojda, Zdeněk (1953–) 88, 98
 Holan, Vladimír (1905–1980) 15, 24
 Horálek, Karel (1908–1992) 35, 61
 Hostovská, Olga (1936–) 94
 Hostovský, Egon (1908–1973) 16, 17, 25, 26
 Hrabal, Bohumil (1914–1997) 17, 21, 26, 30, 90, 92, 100,
 125, 126, 129, 130
 Hrbek, Jiří (1981–) 96
 Hynek, Karel (1925–1953) 16, 26
 Jakobson, Roman Osipovič (1896–1982) 123
 Jankovič, Milan (1929–2019) 129
 Janoušek, Pavel (1956–) 130
 Jech, Jaromír (1918–1992) 40, 52, 61, 63, 67, 79
 Jesenská, Milena (1896–1944) 126, 128
 Jungmann, Josef (1773–1847) 42, 69

Kaczorowski, Aleksander (1969–) 130
 Kainar, Josef (1917–1971) 91
 Kalista, Zdeněk (1900–1982) 108, 125
 Kalivodová, Pavlínka 92
 Kaminský, Bohdan (1859–1929) 46, 73
 Karsten, Arne (1969–) 138
 Kašpárková, Jarmila 96
 Keller, Katrin (1962–) 18, 27, 89, 97
 Klímová, Eva (1955–) 51, 78, 98
 Kohout, Pavel (1928–) 124
 Kolář, Jiří (1914–2002) 16, 25, 26, 86, 91
 Kolář, Pavel (1974–) 94
 Kollár, Ján (1793–1852) 42, 69
 Koller, Alexander (1960–) 129
 Komenský, Jan Amos (1592–1670) 126
 Kosatík, Pavel (1962–) 95
 Krátká, Eva (1977–) 91
 Křesálková, Jitka (1924–2020) 121
 Křestan, Jiří (1957–) 95
 Kubeš, Jiří (1975–) 96
 Kundera, Ludvík (1920–2010) 126
 Kundera, Milan (1929–) 99, 112, 124
 Kyas, Vladimír (1917–1990) 124
 Lada, Josef (1887–1957) 33, 60
 Lamberg, Georg Sigmund von (1565–1632) 111
 Lavenia, Vincenzo (1970–) 113
 Lehár, Jan (1949–2004) 126
 z Lobkovic, Zdeněk Vojtěch Popel (1568–1628) 128
 Lo Gatto, Ettore (1890–1983) 20, 30
 Lobkowicz, Juan Caramuel (1606–1682) 102
 Lomová, Lucie (1964–) 34, 60

Lustig, Arnošt (1926–2011) 92
 Magni, Valeriano (1586–1661) 105, 108, 114, 116, 122
 Manni, Giovanni Battista (1606–1682) 126
 Marcocci, Giuseppe (1979–) 114
 Marek, Pavel (1977–) 128
 Marek, Václav (1941–) 101
 Martínez Millán, José 115, 116
 Martinic, Bernard Ignác (1603–1685) 109, 113
 Mařan, Jakub 95
 Mařa, Petr (1973–) 19, 29, 91, 95, 96, 127
 Maurizio, Massimo 98
 Merlo, Roberto 98, 117
 Mikulášek, Miroslav (1930–) 123
 Mikulec, Jiří (1962–) 96
 Mlynář, Zdeněk (1930–1997) 113, 117, 118
 Montecuccoli, Raimondo (1609–1680) 108
 Murrer, Ewald (1964–) 91
 Němcová, Bořena (1820–1862) 34, 43, 50, 51, 60, 61, 69,
 70, 77, 79
 Nezval, Vítězslav (1900–1958) 15, 24, 86, 91
 Nori, Paolo (1963–) 93
 Ohlídalová, Anna 91
 Olšáková, Doubravka (1977–) 95
 Orologio, Alessandro (1551–1633) 111
 Otčenášek, Jaroslav (1974–) 35, 38, 41, 61, 65, 68
 Ouředník, Patrik (1957–) 21, 31, 84, 87, 89, 92–94, 127,
 129, 132
 Pablo, Esther Jiménez 115
 Pane, Antonio 111
 Pastore, Stefania 114
 Patočka, Jan (1907–1977) 92

Pauser, Josef 107
 Pawlovská, Halina (1955–) 92
 Pečar, Andreas (1972–) 97
 Pelán, Jiří (1950–) 95, 130, 145
 Pelikán, Jiří (1923–1999) 129
 Penazzi-Russel, Elisa 99
 Penazzi-Russel, Jason 99
 Perrault, Charles (1628–1703) 34, 61
 z Pernštejna, Polyxena Lobkovická (1566–1642) 128
 Pichlová, Petra (1981–) 133
 Pizarro Llorente, Henar 115
 Pizzorusso, Giovanni (1958–) 129
 Pířl, Jaroslav (1961–) 125
 Podaný, Václav (1949–) 123
 Prchal Pavlíčková, Radmila (1974–) 96
 Propp, Vladimir Jakovlevič (1895–1970) 35, 37, 61, 63
 Prosperi, Adriano (1939–) 95, 113, 114
 Putna, Martin C. (1968–) 123
 Rabelais, François (1494–1553) 87
 z Radostova, Josef Kořín (1832–1911) 45, 50, 54, 72, 78
 Rachůnková, Zdeňka (1951–2003) 123
 Reich, Jan (1942–2009) 132
 Renna, Katia 99
 Richterová, Sylvie (1945–) 92, 124
 Ripellino, Angelo Maria (1923–1978) 22, 24, 30, 111
 Rivero Rodríguez, Manuel 116
 Rizzante, Massimo (1963–) 124
 Romberg, Marion (1979–) 97
 Řeháková, Michaela (1951–) 123
 Sanfilippo, Mateo (1956–) 118
 Sbarra, Francesco (1611–1668) 102

Seifert, Jaroslav (1901–1986) 15, 24
 Selvi, Riccardo (1900–) 30, 122
 Scheiner, Artuš (1863–1938) 33, 59
 Scheutz, Martin (1967–) 107
 Schmarc, Vít (1979–) 95
 Skácel, Jan (1922–1989) 86
 Sládek, Miloš (1964–) 96
 Smíšek, Rostislav (1977–) 97
 Součková, Milada (1899–1983) 91
 Stich, Alexandr (1934–2003) 131
 Straparola, Giovanni Francesco (1480–1557) 34, 61
 Sušil, František (1804–1868) 42, 69
 Svěrák, Jan (1965–) 129
 Šabach, Petr (1951–2017) 92
 Škvorecký, Josef (1924–2012) 17, 26
 Špirit, Michael (1965–) 126
 Šrut, Pavel (1940–2018) 33, 59
 Švankmajer, Jan (1934–) 32, 58
 Švankmajerová, Eva (1940–2005) 33, 59
 Tedeschi, John A. (1931–) 113
 Thompson, Stith (1885–1976) 35, 61, 62
 Tille, Václav (1867–1937) 38–40, 43, 47, 48, 64–66, 70, 74, 75
 Tria, Massimo (1974–) 87, 95, 114
 Trovesi, Andrea (1971–) 121, 129
 Trnka, Jiří (1912–1969) 33, 59
 Tusor, Péter (1967–) 118
 Urban, Miloš (1967–) 92, 103, 124
 Uther, Hans-Jörg (1944–) 35, 61
 Vaculík, Ludvík (1926–2015) 127
 Vachalovská, Lenka (1961–) 123
 Valášek, Martin (1972–) 106, 112

z Valdštejna, Albrecht (1583–1634) 98, 110, 125
 Valjavec, Matija Kračmanov (1831–1897) 49, 76, 77
 Válka, Josef (1929–2017) 95, 96
 Versteegen, Gijis 116
 Vicencová, Jana 95
 Vidlák, Martin 93
 Viewegh, Michal (1962–) 21, 31, 84, 86–88, 91, 92, 103, 124, 132
 Vito, Alessandro de (1971–) 89
 Vocelka, Karl (1947–) 125
 Vodsedálek, Ivo (1931–2017) 16, 26
 Wagnerová, Alena (1936–) 126, 128
 Wernisch, Ivan (1942–) 125
 Wiendl, Jan (1969–) 126, 145
 Wildová Tosi, Alena (1931–) 13, 22, 86
 Winkelbauer, Thomas (1957–) 107, 126
 Wögerbauer, Michael (1972–) 131
 Wolf, Veronika (1978–) 129
 Wolker, Jiří (1900–1924) 128
 Zábrana, Jan (1931–1984) 128
 Zadražilová, Miluše (1937–2012) 123
 Zahradníček, Jan (1905–1960) 16, 25, 91
 Zahradník, Pavel (1951–) 97
 Závada, Vilém (1905–1982) 15, 24
 Zavettieri, Angela 89
 Zmeškal, Tomáš (1966–) 89
 Zулberti, Taulero (1896–1980) 20, 30, 122
 Zumr, Josef (1928–) 129

Laureáti**Premiati**

1993	Susanna Roth
1994	Eva Anderson
1995	Karin Mossdal
1997	Vašo Draganov Rakovskij
1998	Oleg Michajlovič Malevič Viktoria Aleksandrovna Kamenskaja
1999	Christa Rothmeier
2000	Jean Grosu
2001	Ewald Osers
2002	Aero Balk
2003	Leszek Engelking
2004	Reiner Kunze
2005	István Vörös
2006	Margarita Kyurchieva
2007	Eckhard Thiele
2008	Edgar de Bruin
2009	Tat Tu Duong
2010	Anželina Penčeva
2011	Andrzej Czcibor-Piotrowski
2017	Urs Heftrich
2018	Robert Burton Pynsent
2019	Annalisa Cosentino
2020	Xavier Galmiche
2021	Dorota Dobrew
2022	Alessandro Catalano

Členové poroty ceny**Premia Bohemica v roce 2022****Membri della giuria del premio****Premia Bohemica nel 2022**

prof. PhDr. Petr Bílek, CSc. (Ústav české literatury
a komparatistiky FF UK)

doc. PhDr. Zbyněk Fišer, Ph.D. (Ústav české literatury
FF MU)

PaedDr. Ivo Harák, Ph.D. (Obec spisovatelů)

Mgr. Jiří Hrabal, Ph.D. (Katedra bohemistiky FF UP)

prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc. (Ústav bohemi-
stiky FF JČU)

prof. PhDr. Jiří Pelán, Ph.D. (Ústav románských studií
FF UK)

Dr. Christa Rothmeier (Universität Wien)

István Vörös, Ph.D. (Pázmány Péter KatolikusEgyetem)

doc. PhDr. Jan Wiendl, Ph.D. (Ústav české literatury
a komparatistiky FF UK)

V edici Premia Bohemica vyšlo**Nell'edizione Premia Bohemica
è stato pubblicato**

Urs Heftrich. Brno 2018. ISBN 978-80-7051-244-9.

Annalisa Cosentino. Brno 2020. ISBN 978-80-7051-290-6.

Xavier Galmiche. Brno 2020. ISBN 978-80-7051-292-0.

Dorota Dobrew. Brno 2021. ISBN 978-80-7051-308-8.

Alessandro Catalano. Brno 2022. ISBN 978-80-7051-324-8.

Obsah**Contenuto**

Premia Bohemica	5
Premia Bohemica	6
Alessandro Catalano (profesní životopis)	8
Alessandro Catalano (curriculum professionale)	10
Laudatio pro Alessandra Catalana	13
Laudatio per Alessandro Catalano	22
Otesánek, Bumbrlíček a další žrouti v české literatuře 19. století	32
Otesánek, Bumbrlíček e altri mangioni nella letteratura ceca del XIX secolo	58
Bohemika v tvorbě Alessandra Catalana	82
La cultura ceca nell'opera di Alessandro Catalano	84
Seznam citovaných periodik	134
Elenco dei periodici citati	134
Jmenný rejstřík	136
Indice dei nomi	136

Laureáti	144
Premiati	144
Členové poroty ceny	
Premia Bohemica v roce 2022	145
Membri della giuria del premio	
Premia Bohemica nel 2022	145

Alessandro Catalano

Autoři textů prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.,
prof. PhDr. Jiří Pelán, Ph.D., doc. Alessandro Catalano

Technická redakce Bc. Eva Čechová

Jazyková korektura Mgr. Tereza Vintrová

Překlad Mgr. Laura Angeloni, PhDr. Alice Flemrová, Ph.D.

Bibliografie doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.,

za spolupráce s autorem

Obálka a grafická úprava Lucie a Ivan Mrázovi

Vydala Moravská zemská knihovna v Brně,

Kounicova 65a, 601 87 Brno, 2022

Tisk Tiskárna Brázda, Tyršova 4, 695 01 Hodonín

ISBN 978-80-7051-324-8